

פ ס ק א ו.

את קרבני לחמי.

(א) את קרבני לחמי לאישי (במדבר כ"ח ב') (ב) [וש"ה] אם ארעב לא אומר לך, כי לי תבל ומלואה, (תהלים נ' י"ב) (ג) א"ר יוחנן שלש עשרה מדות של רחמים כתובים בהקב"ה, שנאמר ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עון ופושע וחטאה ונקה (שמות ל"ד ו') (ד) וכי יש רחמן שמוסר מוונותיו לאכזרי, הוי אם ארעב וגו', (ה) א"ר יודן ב"ר סימון, אמר הקב"ה לישראל בני עשר בהמות מסרתי לך, ג' ברשותך, (ו) כגון שור כבש ועז, וז' אינן ברשותך, איל צבי ויחמור ואקו ודישון (ז) [ותאו וזמר] (דברים י"ד ה'), כלום המרתחי עליך שתהא מחזיר בתרים ובנבעות, כדי שתביא קרבן מאלו שאינן ברשותך, והלא לא אמרתי, אלא ממה שברשותך, ומהגדלים על אבוסיד, הוי אם ארעב לא אומר לך:

(ח) א"ר יצחק כתיב את קרבני לחמי לאישי, (במדבר כ"ח ב') (ט) וכי יש לפני הש"י אכילה ושתייה, ואם תאמר שיש, למוד ממלאכיו ומשרתיו, שהם אש לוהט, (י) [דכתיב משרתיו אש לוהט (תהלים קד ד')], ומריכך ניוונין, (יא) ר"י ב"ר יודן אמר, מזיו השכינה הן ניוונין. דכתיב באור פני מלך חיים, (משלי י"ז ט"ו), (יב) ורב חגי בשם ר' יצחק אמר, כתיב ואתה מחיה את כולם, (נחמיה ט' ו'), (יג) ואתה מחיה לכולם, ארשב"ל כתיב עולת תמיד העשויה בהר סיני

הערות ותקונים.

(א) את קרבני לחמי. היא הקריאה לראש חדש, כמאמרם (מגילה כ"א ז') פרשת ר"ס כינד קורין אותה, זו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי. (ב) זש"ה, כן הוספתי, וכ"ה נכ"י אקספארד. וכל הפסקא הזאת ישנה צילקוט פנחס רמז תשע"ו בשם הפסיקתא, וכן נתחננואל פנחס. וזמן נתחננואל העתיק אותה המסדר מדרש במדבר רנה"פ פנחס, גם הוציאה כולה לתוך הפסיקתא דרבי פט"ז, כאשר כבר העירותי בפסקא פרה הערה ס"ו שהיה חסר בלמעט כמה פסוקות, והשלמים המעתיק מהפסיקתא דילן, ונתחננואל ובמדרש נמיר הענתק מנתי נוסף בראשה "אל" הקב"ה למשה אמור להם לשראל לא שאני נרדך לקרבנות כל העולם כולו שלי הוא, הנהמה שאתה מקריב אני בראתי אותה, וכן הוא אמור אם ארעב לא אמור לך כו'. (ג) א"ר יוחנן, בכל המקומות שראשתי גם נכ"י אקספארד הנוס' א"ר סימון. (ד) וכי יש רחמן שמוסר מוונותיו לאכזרי, עיין בצניזור הו"מ, ש"ל הקב"ה שהוא רחמן אם היה ח"ו נרדך להיות ניזון מהקרבנת הבהמות, לא היה מנזה לחדש שהוא אכזרי שישטע הבהמות לנרכו. (ה) א"ר יודן צ"ר סימון, מלמד המקומות המזוינים לעיל עורה צ', ישנו ג"כ צו"ר פכ"ז, וצילקוט תהלים רמז תש"ס בשם הפסיקתא. (ו) כגון שור כבש ועז, צמקומות שראשתי הנוסחא שור זה כבשים וזה עזים (דברים י"ד ד'), ובמדרש נמ"ר פנחס חסר זה גם שבע שאינן בראשותו. (ז) ותאו וזמר, הוספתי בפנים. (ח) א"ר יצחק, מוצא גם צילקוט תהלים רמז תשס"א, וצילקוט משלי רמז תתקל"ה ונשיהם בשם הפסיקתא. (ט) וכי יש לפני הש"י אכילה ושתייה, עיין ספרי פנחס סוף פסקא קמ"ג. (י) דכתיב משרתיו וגו', כן הוספתי, ונתחננואל ובמ"ר הנוסחא למוד ממלאכי השרת [דכתיב] משרתיו אש לוהט, וצערך ערך חי צ', הציח ח"ל בריש פסיקתא דקרבני לחמי, א"ר יצחק כתיב את קרבני לחמי לחייו וכי יש לפניו אכילה ושתייה, למוד משרתיו [דכתיב] משרתיו אש לוהט, מהיכן ניוונין ר' יודן צ"ר א"ר יצחק אמר מזיו השכינה, דכתיב צבור פני מלך חיים, ר' יצחק צ"ר חגי אמר ואתה מחיה את כולם עכ"ל, מזה אנו רואים עד איפא גדלה מעלת הפסיקתא צעני הרב צעל הערוך, כי אף אם אין כל מלה וזה נמאמר הזה, הציח את דבריה, לרוב יקרתה אגלו. (יא) ר"י צ"ר יודן, ג"ל ר' יודן צ"ר יצחק, כמו שהוא נכ"י אקספארד, ובפסיקתא דרבי, וצילקוט, ונתחננואל, ובמדרש נמ"ר, וצערך ערך חי צ'. (יב) ור' חגי צ"ר ר' יצחק, צערך ערך חי צ', מהוסף בטעות ר' יצחק צ"ר חגי, ודברי ר' חגי חסרים בנתחננואל, ובמדרש נמ"ר פנחס. (יג) ואתה מחיה לכולם, דרש מלת מְחַיֶּה כמו מְחַיֶּה, שם דבר, ר"ל אתה הוא

סיני וגו', (במדבר כ"ח ו'), (יד) וכי יש לפניו בדר סיני אכילה ושתייה, ואם תאמר שיש, למוד ממשה, דכתיב ויהי שם עם ה' ארבעים יום, וארבעים לילה (טו) [לחם לא אכל ומים לא שתה] (שמות ל"ח) והלא דברים ק"ו, מה משה שהלך בשליחותו ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה, ולפני הקב"ה יש אכילה ושתייה, הוי אם ארעב לא אומר לך:

(טז) א"ר חייא בר אבא, (יו) [אמר הקב"ה], בריותי אינם צריכין לבריותי, ואני צריך לבריותי, כלום שמעת מימך אומרים, השקה את היות הזה שמן, (יח) שהוא עושה שמן הרבה, וכן השקו את הנפן הזה יין, שהוא עושה יין הרבה, הרי בריותי אין צריכין לבריותי, ואני צריך לבריותי, הוי אם ארעב וגו': א"ר ינאי מנהגו של עולם, זה שהוא עובר על גב הנהר, אי אפשר לו שלא ישתה ב' או ג' לוגין, ואנא על (יש) לוגין דהמרא כתבית דאנא שתי דאנא רוי דאנא שבע, דתני ר' חייא, בקרש הסך נסך שכר לה' (במדבר כ"ח ו') (כ) לשון שתיה, לשון רוייה, לשון שכרות, (כא) ר' יוסי ב"ד מנסיא בשר"ל אמר, צריכין ספלים שיהיו פוקקין בשעת הניסוך, א"ר יוסי בר אבין, מילתא דר"ל אמרי (כב) לערב, (כג) מנהגו של עולם גבור שבא לשחות מים מן הנהר כמה הוא שותה ה' או ר' או ג', פחות מב' אינו שותה, וכל מימי בראשית אינן אלא מלא שועלו שנאמר מי מרד בשעלו סיכ (ישעיה ס' י"ב):

(כד) בהמה אחת מסרתי לך, (כה) ולא היית יכול לעמוד בה ואיוו זו בהמות

הערות ותקונים.

הוא מקויה לכולס. (יד) וכי יש לפניו נהר סיני, נתחנמח הגי', וכי נהר סיני עשו עולה, עיין תניגה ו' ע"ב, ונתחמ' דיה ר"ע. (טו) לחם לא אכל, הוספתי נפנים, כי על זה תסוב הדרשה. ונתחנמח, ונמדרש נמ"ר סיים, אלו היה לפני אכילה ושתייה, היה אוכל ושותה מונה שאני אוכל ושותה. ובכ"י אקספארד, לחם לא אכל ומים לא שתה המתי אכילה והמתי שתייה, ל"ל המתי נתיית, כמו שהוא לנכון צילקוט פנחס, ומתייה אכלי ומתייה שתי, ונערוך ערך חס ד' כתב חז"ל צריש פסיקתא את קרבני, ויהי' שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, ומתייה אכל ומתייה שתה, מ"י ראה אותי עכ"ל, והכוונה אלו ראה אותי אוכל ושותה, היה הוא ג"כ אוכל ושותה, ולפינו נפסיקתא ונפסיקתא רבתי חסר זה. (טז) א"ר חייא בר אבא, נפסיקתא רבתי עם הגי', א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן. (יז) אמר הקב"ה, תקנתי כמו שהוא לנכון בכל המקומות. (יח) שהוא עושה, הגאון מהר"ם הגיה שג"ל, שיהא עושה. (יט) לוגין דהמרא. כ"ה בכ"י אקספארד ונפסיקתא רבתי, וצילקוט פנחס, וצילקוט תהלים רמז תשס"א גסס הפסיקתא, אגל נתחנמח, ונמדרש נמ"ר, הנוסחא משונה קצת, ונהוספות דברים. ועיין זרע אפרים סימן ו'. (כ) לשון שתייה לשון רוייה לשון שכרות, עיין צנלי סוכה מ"ט ע"ב, לקיים מה שג' נקודש הסך נסך שכר לה', מלי משמע, אר"פ שכר לשון שתייה לשון שניעה, לשון שכרות, לדעתי צריך לתקן שם רוייה הנופל על משקה תחת שניעה, אשר אינו נופל רק נדבר מאכל ואולם נברכות דף מ"ט ע"ב דרשו חז"ל, ושנעת, זו שתייה, ועיין צי"מ ירושלמי סוכה פ"ד סימן ג'. ונמדרש"ל נחדושי אגדות שם, ונתחנמח חסרים המלות, לשון שתייה, אגל נמדרש נמ"ר הנעתק ממונו ונס. ועיין מ"כ שם, ובכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, לשון שתייה, לשון רוי', לשון שניעה, לשון שכרות. (כא) ר' יוסי בן מנסיא, המאמר הזה נגסה צירושלמי סוכה פ"ד ה"ו, ושם הנוסחא יוסי בר אשין גסס רש"ל אומר, צריכין הספלים להיות פוקקין בשעת הניסוך מ"ט נקדש הסך נסך שכר לה', וכן צנלי בסוכה דף מ"ט ע"ב. וכלא צעני על הרמזים ז"ל גלגל הביא דין זה צ"ח תמידין פ"י. ונתחנמח, ונמדרש נמ"ר, חסר מן ר' יוסי עד נהמה אחת. (כב) לערב ג"ל לעכב, כמו שהוא בכ"י אקספארד, וצילקוט, ונפסיקתא רבתי וע"ש צפי הרז"מ ז"ל. וצירושלמי סוכה שם, ליתא המאמר מר' יוסי צ"ר אצין וז"ע. (כג) מנהגו של עולם, חסר בכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, וצילקוט. ועיין נתחנמח, ונמ"ר, במאמר ר' ינאי שלפני זה, ותראה שהמאמר הזה נשמע ממאמר ר' ינאי שלפניו. וצריך להצטרם יחד, ולעשותם ממאמר אחד. (כד) נהמה אחת, נגסה נמדרש ו"ר סוף פכ"ב. (כה) ולא היית יכול, כ"ה בכ"י אקספארד ונפסיקתא

(כו) בהמות בהדי אלף (תהלים ג' י') ר' יוחנן (כו) ור' יהושע בן לוי ורבנן, ר' יוחנן אמר בהמה אחת רבוצה על אלף הרים, ואלף הרים מגדלין לה מזונות והיא אוכלת, שנאמר כי בול הרים ישאו לו (איוב מ' כ'), וריב"ל אמר בהמה אחת רבוצה על אלף הרים, ואלף הרים מגדלים לה כל מיני מאכל, מעין אכילתן של צדיקים לעתיד רבא, שנאמר הוי' השרון לנוה צאן ועמק עכוור [לרביץ בכר לעמי אשר רדשוני], (ישעיה ס"ה י') ורבנן אמרי בהמה אחת רבוצה על אלף הרים וכולן מגדלין לה בהמות והיא אוכלת, שנאמר וכל חית השדה ישחקו שם (איוב שם) ואיפשר כן, אית בעיר אביל בעיר, אמר ר' תנחומא גדולים מעשה אלהינו ומשונים מעשיו עד מאוד, ומדיכן הוא שותה, (כח) ריב"ל ורבנן פליגי ריב"ל אמר כל מה שהירדן מכניס לשישה חדשים הוא עושה אותן נמיעה אחת, ומ"ש משום שנאמר הן יעשוק נהר (כט) ולא יחפזו (איוב שם כ"ג) ורבנן אמרי כל מה שהירדן מכניס לשנים עשר חדשים, הוא עושה אותו נמיעה אחת, ומ"ש שנ' יבטח כי יניח ירדן אל פיהו [שם], ויש בהם כרי (ל) לכלוך פה, (לא) ורב הונא בשם ר' יוסף אמר אין בהם לכלוך פה, ומדיכן הוא שותה, תני רשב"י נהר יוצא מעין ושמו יובל, ומשם הוא שותה שנאמר ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה י"ז ח') (לב) [תני בשם ר' מאיר] ואולם שאל נא בהמות ותורך (איוב י"ב ו') זה בהמות בהדי אלף (תהלים ג' י') ועוף השמים ויגיד לך (איוב שם) זה זיו שרי (תהלים שם י"א) או שיח לארץ ותורך (איוב שם ח') זה גן עדן. ויספרו לך דני הים (איוב שם) זה לוייתן, מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת (שם). (לג) בדרך אחד מסרתי לך, וכא היית יכול לעמוד בו, ואיזה הוא זהו שלמה בן דוד, הה"ד ויהי לחם שלמה ליום [אחד, שלשים כור סלת וגו'] (מ"א ח' ב') (לד) א"ר יצחק (לה) הללו לציפי קרירה, אבל לסעודתו לא היתה בריה

הערות ותקונים.

ונפסיקתא רבתי, וזילקוט, אלז בתנחומא, ונמדרש נמיר, הני נהמה נראתי בעלמי ואין אדם יכול לעמוד בנזונותיה, והנ' שלפנינו נהמה אחת מסרתי לך. אין לה שחר. (כו) נהמות נהררי אלף, שמה נהמות, ולא נהמות נרות, דהא כתיב חזיר כצקר יאכל הנה נא כחו נחמתי וגו', והכתובים הסמוכים הם דמזכיר נלשון ימיד, כ"כ הכי"ס. (כז) וריב"ל כלל התנחומות שרמתי ונכ"י אקספארד, גם נמדרש וירד סוף פכ"ג, וגם זילקוט אינו רזו מתקל"ז נגם מדרש וירד הנוס' ר' שמעון בן לקיש, ונפסיקתא רבתי הניח שניהם ר' שמעון בן לקיש וריב"ל, ונמדרש נמיר פי פנחס, וזילקוט פנחס, נשמע נטעות המעתיק. מן מלת מגדלין נדברי ר' יוחנן, עד מגדלין נדברי ריב"ל, וכיל"ר ר' יוחנן כי ואלף הרים מגדלין [מזונות והיא אוכלת מ"ט כי בול הרים וגו', וריב"ל אמר וכו' ואלף הרים מגדלין] לה כל מיני מאכל וכו', ועין נפדרי"א פי"א, ונציאור האון הרד"ל שם. (בח) ריב"ל ורבנן פליגי, כ"ה נכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, וזילקוט פנחס, ונחמתי, ונמדרש נמיר, אלז נז"ר פכ"ג, נטעות ר' יוחנן ור"ש בן לקיש. (כט) ולא יחפזו, נמקרא לאמר לא יחפזו, ועין נמ"כ וירד פכ"ג, שכתב י' לומר דדריש שש חדשים מן וי"ו של ולא, ופע"פ שגשגתי כתיב לא יחפזו נלל וי"ו, התרגום ורש"י והרלב"ג ואנן עזרא גרסו ליה, וכן הרדיק הניחו נשרשים ולא יחפזו, ועין בתנחומא פנחס גם ותרצה שחרם שם מלאמר רבנן. (צ) לכלוך פה, נכ"י אקספארד נטעות לנלך, ועין בערוך ערך לכלוך, הניח ח"ל, (צא) אחרי מות ונפסיקתא אלף קרבני לחמי, רבנן אמרי וכו' ואין צדק כדו לכלוך פה פי' שריית מות ע"כ. ועין נמ"כ נז"ר ונדי משה שם. (לא) ורב הונא, מחלן עד לכלוך פה, חסר בתנחומא וזילקוט פנחס, ונלומר לנכון גם נכ"י אקספארד, ונז"ר פכ"ג, ונפסיקתא רבתי הגי' ר' יוסי נמקום רב הונא נגם ר' יוסף. (לב) תני נגם ר' מאיר, הוללות האלה הוספתי, כאשר הול נכ"י אקספארד, ונמדרש נמיר, ונפסיקתא רבתי, ונחמתי הנוסחא תני ר' חייא נגם ר' מאיר, וזילקוט פנחס, תני ר' מאיר לומר, נמיר שם פכ"ג א"ר מאיר. (לג) תלך אחד, כ"ה בתנחומא, ונמדרש נמיר, וזילקוט פנחס, גם זילקוט מלכ"ס רזו קט"ו נגם הפסיקתא. (לד) א"ר יצחק, נ"ל א"ר שמואל בר ר' יצחק, כמו שהיא נכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, וזילקוט שם א"ר שמואל בר חמני. (לה) הללו לציפי

בריה יכול לעמוד שנאמר עשרה בקר (לו) מריאים וגו' (שם) וברברים אבוסים, (שם) מהו ברברים אבוסים, ר' ברכיה בש"ר יהודה אמר, (לו) מיני ברבריא, ורבנן אמרי עוף גדול נאה ומשובח היו עולה על שלחן שלמה בכל יום, (לח) א"ר יהודה בר זבירא, אלף נשים היו לו לשלמה וכל אחת ואחת עושה לו סעודה, סבורה שסא אצלה הוא סועד, היו אם ארעב וגו': (תהלים נ' י"ב):
(לט) שכוי אחד מסרתי לך ולא היית יכול לעמוד בו, ואיזה זה (מ) לחם הפרה, שנ'

הערות ותקונים.

לציקי קדירה, בתחומה חסר ומכאן עד אר"י בר זבדא. וגם במדרש נמ"ר הנמשך לחרוי חסר זה, כי נתר רישא גופא אזיל, כאשר כבר העירתי אזה פעמים, וזכ"י אקספארד, וזילקוט פנחס, וזילקוט מלכים ג'ס הפסיקתא, הנוסחא אלו מיני מלטמיה היו, אצל לסעודתו לא היה נריה יכולה לעמוד, ובפסיקתא רבתי דפוס פראג נאמר ג"כ אלו מיני מלטמיה, אצל דפוס שקלאב, צרעסלייא, ולבוב, נהיה נטעות מלטוכים, והגאון מהר"ם עשה זה לנוסחא ישנה, והכניז אצלה נוסחא מלטמיה, אצל אין כאלו שני נוסחאות, אך ט"ס ונאמר לכונן דפוס ראשון, דפוס פראג, ונערך ערך מלטמיה הביא ח"ל, בפסוק [צפיסקא] את קרבני לחמי, אלו מיני מלטמיה, וכן צ"ר, [פתיח] ג' לענות, וג' לחזק, וג' למיני מלטמיה עכ"ל, והמלה הזאת היא היונית *μελίτμα* ופי' מתוקן דבדב, וכ"כ המוספי סס, וכן מהו צירולמי שנת פ"ו ה"ט, חד ומזין ען אילין מלטומה. והנה תראה מאשר הנחתי, שכ"י אקספארד, וזילקוט ג'ס הפסיקתא, ובפסיקתא רבתי, ונערך ג'ס הפסיקתא, הגי' אלו מיני מלטמיה רק זכ"י לפנינו (כ"י כרמולי) השמיטו המעתיקים, המלה הזאת, והציטו במקומה לשון הש"ס (צ"ח פ"ו ע"ג) ויהי לחם שלמה וגו' ר' יצחק אמר, הללו לציקי קדרה, ופירש"י אינו אלא למין מאכל שמו ציקי קדרה עכ"ל, ועיין נערך ערך נק צ'. (לו) מריאים, כ"ה גם זילקוט פנחס, ובשניהם צריך להגיה צריאים כלשון העכוז לפנינו. ובפסיקתא רבתי, עשרה בקר צריאים אכטומים צ"ל מפטומים, ומוצא לכונן ג'ס הפסיקתא זילקוט מלכים רות קע"ו. ולפנינו חסרה המלה מפטומים, והפסיקתא מפרש מלת צריאים, כמו מריאים. (לז) מיני צרבריא, זילקוט פנחס צרברוי, וזילקוט מלכים צרברויס, וזכ"י אקספארד צירברייא, אצל בפסיקתא רבתי דפוס פראג, וד' לבוב, צירייא נחקרון הר"ש, אך דפוס שקלאב וצרעסלייא צירייא כי נעשה מן ב' אות צ' הדומות זו לזו בכתב רש"י. והרב הגדול החוקר הנפלא מהר"מ ז"ל נסה את חילו לומר שהיא המלה הרומית Cibaria, פי' מאכל ומזון. ועל כבוד מעריבין, רצה להגיה צירייא נסמך תמורת הר"ש והיא Cibus צ"ר, שם כללי לכל מיני מאכל, מה הגיע להם שהיה לפנייהם דפוס צרעסלייא, אשר נחצב נגנת המעתיק. וראיתי נערך ערך צרבריא, כתב ח"ל, נ"ר זוכי ימוך אחד צרשא אשרי משכיל [הוא פל"ד] מהו וצרברויס אבוסים, ר"י אומר מיני ציריים. רבנן אמרי עוף טהור הוא ומעולה הוא והיה צל מצרבריא, והיה עולה על שלחן שלמה בכל יום, עכ"ל. והנה הגאון מהר"ם בפסיקתא רבתי שם אות כ"ד, כתב צירייא מות טהורות הניצרות למך הציצין, כדלמריקן הכונן נני לציר, עכ"ל. אולם פירושו זה דחוק, כי ג'ס"ס (שנת ק"ג ע"ג) נני לחצר לגינה ולציצין פי' גן החיות vivarium (טהור גארטען) אולם לא שתכונה החי צנעה ג'ס היה, גם אין לומר שהכונה על החיה הנקראת ציר כמו (חולין קפ"ז א') צניף דגרי אצו מן השבור, כי היא חיה טמאה לכן אין ספק אצלי שג"ל נערך ובפסיקתא רבתי ברבריא כמו שהוא לפנינו זכ"י כרמולי וזכ"י אקספארד, והכונה על העופות הנאים מארץ צרברייא. וכן זכ"י כרמולי נרשם נצדו, על מיני צרבריא "מיני עופות הנאים מצרבריא", וגם המדרש לי לישועה, כי המאמר אשר הביא הערך מן ו"ר חסר במדרש שלפנינו, ומנאמיו במדרש קהלת רבה, פי' קמייתו עבדים, מה הוא וצרברויס אבוסים, רבנן אמרי [צ"ל ר' זרכיה צ"ר יהודה אמר] מיני ברברייא, ר' זרכיה צ"ר יהודה אמר [צ"ל ורבנן אמרי] עוף גדול היה ומעולה ומשוגח והיה עולה על שלחנו בכל יום ויום, ומאיכא הוא צל מצרברייא ע"כ, עינד הרואות הגי' שם צרברייא כאשר תקניתי. (לח) אר"י בר זבדא, עיין הערה ל"ה שהערתי, שחסר בתחומה. ובמדרש נמ"ר מאמר שלם, ומכאן ולהללא ישנו גם שם, גם בשנה המאמר הזה ג'ס"ס צ"ח פ"ו ע"ג, אך ג'ס ר' יצחק. (לט) שני אחד, כ"ה זילקוט

שנ' ואשר [היה] נעשה ליום אחד [ועם זה לחם הפחה וגו'] (נחמיה ה' י"ח) מה לחם הפחה, (מא) ר' הונא ב"ר יוסי אמר (מב) קקבטין.

(מג) תני מביאין את המגמר, אלא לאחר הסעודה, (מד) כולם האורחין נהנין ממנו אלא הריח, (מה) כך הקב"ה אמר לישראל בני מבל קרבנות שאתם מקריבין לפני כלום איני נהנה מהם אלא דריח, שנאמר ריח ניחוח תשמרו להקריב לי במועדו, (במדבר כ"ח ב').

(מו) צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי י"ג כ"ה) זה אליעזר עבד אברהם, שאמר לרבקה הנמיאני נא מעט מים מכרך, (בראשית כ"ד י"ז) נמיאא אחת, ובטן רשעים תחסר (משלי שם) זה עשו הרשע, שאמר ליעקב הלעיטני נא מן האדם הארום הזה, (בראשית כ"ה ל') (מו) א"ר יצחק ב"ר אליעזר, (מט) פער פיו אותו רשע כגמל, ואמר אנא פתחי לפומי ואנת הוי משלח ואזיל, (מט) כהדא דתנינן אין אוסרין את הגמל, ולא דורסים, אבל מלעיטים אותו.

ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו, זו רוח המואביה, דכתיב ותאכל ותשבע ותותר (רות ב' י"ד) ואם כן (ג) ש"מ תרתי, או ברכה שרתה על אותו צדיק, או ברכה

הערות ותקונים.

זילקוט פנחס, ונפסיקתא רבתי ד' פראג הנוסחא עפוי, ונד' שקלאז וזרעסלויא עפוי, ונדפוס לנזב עשה הגלון מהר"ז"ו מלת עפוי לנוסחא יסנה, וגרס תחתיה שני, ומפרש שהיה מן הגולה שזא בשני, והמפרש דפוס זרעסלויא כתב, שני, כי נחמיה היה שני אל מלך ארתחשסתא וענד אלנו, ורזיתי בכ"י אקספארד נטעות שכו אחד, ונ"ל שני, וגרס שם זין שני חנאי עגולה, עפוי אחד". (מ) לחם הפחה, בכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, זה נחמין הפחה, ונ"ל נחמיה הפחה מלכזב וזימי נחמיה הפחה (נחמיה י"ב כ"ו), כאשר תיקן הגלון צעל זרע אפרים, וזילקוט פנחס נשמטה מלת הפחה, והנוסחא ואחיה זה נחמיה, ונתחומא חסר מאמר שלם, והלשון משזב ומסורס, ר' נחמיה הפחה אומר לא היה יכולת זו לעמוד ואשר נעשה ליום אחד צרף לנו המעתיק אמורא חדש, אשר לא היה ולא צרף. ואחריו נמשך המעתיק במדרש צמ"ר פ פנחס, ושם חסר ג"כ התחלת המאמר, וצעל מ"כ הרגיש בטעותו, וכתיב הני נחמיה הפחה, והוא נחמיה בן חכליה וכי וכי ע"ש. (מא) ר' הונא צ"ר יוסי אמר. הפסיקתא רבתי ד' שקלאז וזרעסלויא, ר' הונא צ"ר יוקן, ונדפוס פראג ולנזב, הונא צ"ר יוקן, וככ"י אקספארד הונא צ"ר יוקאל, וזילקוט פנחס חסר שם הדורש, ונערך ערך בקצטין, הונא צ"ר יוקן. (מב) קקבטין, מונא צערך ערך קקבטין צעל פסקא את קרבני, ומפרש לחם חס, והמוספי כתב ת"י סלי חורי (בראשית ת"י ט"ז) סלי דרפתא קקבטין ע"כ, והמפרש הנקרא יונתן הניא צבראשית שם צעל הערך לחם חר ר"ל שאוכלים אותה המורים שם השמים עכ"ל והג"י זו כוונה והמפרש הפסיקתא רבתי דפוס זרעסלויא חשב שהוא כמו אוקבטין, וטעה, עיין להלן הערה ל"ג. (מג) תני, משנה זרכות מ"ג ע"ב, ופירש"י שהיו רגילים להניח לפנים אחר חכילה חזקת רוכלן על האש בנחתות לריח טוב ומנצקין עליו צורא עני בשמים, עכ"ל, ועיין ערוך ערך מגמר. (מד) כלום וכי אלא הריח, זילקוט פנחס ואין לך דבר שכל האורחים נהנין ממנו אלא הריח, ועיין זרע אפרים סימן ז'. (מה) כך הקב"ה אמר זה חסר בפסיקתא רבתי, עד שחומר, כי קפן המעתיק מן הריח ראשון, עד הריח שני. (מו) דניק אוכל, בנתחומא, ובמדרש צמ"ר, מיוסד הדרש הזה על המקרא תשמרו להקריב לי במועדו, אשר הוא אלנו פה סיוס המאמר שלפניו, ונתחיל תשמרו וגו' זש"ה דניק אוכל לשובע נפשו, וזילקוט משלי רמז תתק"ן, מונא כאשר הוא לפנינו פה בפסיקתא, ומניין צנזו ילמדנו, וזילקוט חיי רמז ק"ט, מונא צעל הפסיקתא, ונשנה גם כן במדרש משלי פ"ג. (מז) א"ר יצחק צ"ר אליעזר, כ"ה בפסיקתא רבתי, אלז בנתחומא, ובמדרש צמ"ר ר' יצחק צ"ר זעירא, וזילקוט חיי רמז ק"ט, א"ר זעירא, וככ"י אקספארד נאמר ג"כ אר"י צ"ר זעירא, וגרס שם זין שני חנאי עגולה (צ"ר אליעזר). (מח) גער פיו, במדרש צמ"ר פנחס הניא היפ"ת את הפסיקתא. ולזה המאמר כוון רש"י צבראשית כ"ה ל' ועיין צ"ר פס"ג א"ר זעירא. פער פיו אותו רשע כגמל כ"ו. (מט) כהדא דתנינן, משנה שנת קליה ע"ב. (ג) ש"מ תרתי, בכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, הוא צעל ר' יצחק, ונתחומא ובמדרש

ברכה שרתה במעיה של אותה צדקה, (נא) אבל ממה דכתיב ותאכל ותשבוע ותותר, נראין הדברים שהברכה שרתה במעיה של אותה צדקה, ובטן רשעים ותחבר, (נב) א"ר מאיר שאלני ר' דוסתאי מן כובכא, ואמר לי מהו ובטן רשעים תחבר, ואמרתי לו, גוי אחד היה בעירנו, ועשה מעודה לכל זקני העיר, ויממני עמהם, והביא לפנינו מכל מה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית ולא היה שולחנו חסר אלא (נג) אגווי פרך בלבד מה עשה נמל את (נד) הטבלא מלפנינו, שדיתה (נה) יפה כששה ככרי זהב ושברה, ואמרתי לו מפני מה עשית כן, (נו) אמר לי אתם אומרים העולם הזה שלנו, והעולם הבא שלכם, ואם אין אנו אוכלים עכשיו (נז) מה נעשה, וקראתי עליו ובטן רשעים תחבר (משלי שם): (נח) ד"א צדיק אוכל ירוב ועשירא של, בשר היו מעלין לפניו בכל יום, והיו אנדרות של ירק וליטרא של, ואמריים זה מלך, ורצין (ס) בן רמליהו מלך יאי מלכות ישראל (נט) מלעינים, ואמריים זה מלך, ורצין (ס) בן רמליהו מלך יאי מלכות לרצין

הערות ותקונים.

צמ"ר חסרים המלות האלה וכך הניי' גם ותאכל ותשבוע ותותר שהנכרה שרויה נפי של אותה צדקה, וצמדרש וי"ר פ"ד, ונדרש רות פ' זה א"ר יתחק און שמעין מינה תרתין וכי' ע"ש צמ"כ, ונדיי משה, וכן מונח צמ"ס הפסיקתא זילקוט רות רוח חרידי, וזילקוט משלי רוח תקיף, וכן נכסה צמדרש משלי שם פ"ג כמו שאז לפנינו. (נא) אזל מוסי דכתבי וכי', זה חסר צפסיקתא רבתי ועיין צביאור הרז"מ סימן ל"ה, ונעלם ממנו צמ"כ שהילקוט כוון להפסיקתא דילן, לא להרצתי, כי כאשר הניח מאמרים מהרצתי, מניין צמדרש "פסיקתא רבתי". (נב) א"ר מאיר שאלני ר' דוסתאי מן כובכא. צפסיקתא רבתי, שאלתי את ר' דוסתאי אחד מן כובכא אמר לו מה ונטן רשעים, ז"ל כמו שהיה לפנינו צפסיקתא דילן, וע"ש צביאור הגאון מהרז"מ. וכי' אקספארד נאמר א"ר מאיר שאלתי דוסתי מכוונת ונרשם שם זין שני חזאי עגולה, שאלתי את ר' דוסתאי מן כובכא ע"כ, וצמדרש משלי פ"ג שאלני רבתי דוסתאי מני שצאש, וזילקוט משלי שם רוח תקיף, שאלתי ר' דוסתאי, זלי שם מקיומו, וצמנומא וצמדרש צמ"ר נוסחא אחרת. והנה ראינו פה נוסחאות שונות אך הניי' כובכא היא הנוסחא הנכונה, כאשר ראיתי בתצוות הארץ דף ז"ג ע"א שכתב ח"ל, בית שמש הוא הכפר כוכביץ א"ל חלו"א צפסיקתא רבתי פ"ט"ו שאלתי את ר"ד מן כובכא, ר"ל חכם אחד מן עיר כובכא, והיא כוכביץ א"ל חלו"א המכר עכ"ל. (נג) אגווי פרך, צמדרש ערך צלחן פי' פרך שם מקום. ועל אדות המקום הזה ראה בתצוות הארץ (זד ז' ע"ג) הולס צמדרש פרך פי' שפרכין זיד ע"כ. וכן מנחתי צפסיקתא רבתי פי"א פסקא דיהודה וישראל רביס, אגווי פרך שפרכ מנעמו, והנני צפסיקתא רבתי מונח צמ"ס יצמות פ"א ע"ג ד"ה פרך, וצמ"ס זמ"ס ע"ג ד"ה הי"ג וצמ"ס ערלה פ"ג מ"ז ד"ה אגווי פרך, וצמ"ר זרוע הגדול ה' נדקה סימן א'. (נד) הטבלא, מלה רומית tabula לוח ושלתן. (נה) יפה כששה ככרי זהב, כ"ה צפסיקתא רבתי, וצמדרש משלי אזל בתצמומא, וצמדרש צמ"ר, הנוסחא שיה יותר משה ככרי כסף ונכ"י אקספארד יפה כששה ככר כסף, וזילקוט משלי רוח תקיף, שיהיה שיה שם צמ"ס (ככרין) כסף, ומלת וצמ"ר חסרה שם. (נו) אמר לי, צמ"ס א"ר לי, רבי. (נז) מה נעשה, שם הניי' אימתי אנו אוכלים, ור"ל לכך צמ"ר מחמת צמ"ר שאל היתה צמ"ר שלימה, ואמר אם אינן אנו אוכלים עכשיו, אימתי אנו אוכלים. (נח) ד"א זדיק אוכל, מונח צמדרש משלי פ"ג, וזילקוט משלי רוח תקיף צמ"ס הפסיקתא, אזל בתצמומא, וצמדרש צמ"ר, חסר מכלן עד סוף הפסקא, והתל פה ענין אחר, וזילקוט פתח, חסר מכלן עד ד"א זדיק כ"י זה הקצ"ה. (נט) מלעינים, נכ"י אקספארד, וצפסיקתא רבתי, וצמדרש משלי, הניי' מלחין אחריו, וכן הניח הערוך ערך ל"ז ז' צמ"ס הפסיקתא, ופי' מלשון לזוז שפתים. (ס) זן רמליהו, ז"ל זון רמליהו, וכן יאי מלכות לרצין חסר "זון רמליהו", והיינו פתח. ויותר נכון להניח עכ"ל, יאי מלכות לפקח וזילקוט משלי פ"ג ונטן רשעים תחבר זה פקח זן רמליהו שהיה אוכל שלש מאות גחלות צמ"ר עבודה, ונכ"ס סנהדרין (זד ז') א"ר יוחנן מאי דכתבי מארת ה' צמ"ר רשע ונוה זדיקים יצור, מארת ה' צמ"ר רשע, זה פקח זן רמליהו שהיה אוכל מ' סאה גחלות צמ"ר עבודה, ונוה זדיקים יצור זה מקיאו

לרצין, הדיד יען כי מאם העם הזה את מי השילוח הדולכים לאמ' [ומשוש את רצין וכן רמליהו] (ישעיה ח' ו'), (סא) בר קפרא אמר חורנו על כל המקרא, ולא סצאנו מקום ששמו לאמ, אלא זה חזקיהו מלך יהודה שהיה מטטר את ישראל במקוה של מ' סאה, מנין לאמ, (סב) כך הוא עולה) אמר להם הקב"ה לישראל (סג) אתם אוכלים בעיין, לכן הנני מעלה (סד) אתכם (שם שם ו'):

(סה) ד"א ובטן רשעים תחטר, זה מישע מלך מואב, דכתיב ביה, ומישע מלך מואב היה נוקד, (מ"ב ג' ד') מה (סו) נוקד, רועה. והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים, ומאה אלף אילים (סו צטר, (שם) רב אבא בר כהנא אמר (סח) פרובטיא:

(סט) ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו, זה (ע) מלכות בית דוד, ובטן רשעים תחטר, אלו (עא) מלכי מורח, (עב) ר' יודן ורב הונא, ר' יודן אמר מאה צאן היה עולה לכל אחד ואחד בכל יום, (עג) ורב הונא אמר, אלף צאן הי' עולה לכל אחד ואחד בכל יום:

(עד) ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו, זה הקב"ה, אמר להם הקב"ה לישראל מכל הקרבנות שאתם מקריבים לפני כולם אני נהנה מהם אלא הריח, שנ' ריח נתוח תשמרו להקריב לי במוערו (במדרב כ"ח ב'):

(עה) אתה צוית פקודיך לשמור מאוד (תהלים קי"ט ד') והיכן צוה (עו) בחומש הפקודים

הערות ותקונים.

חזקיהו מלך יהודה, שהיה אוכל לטרא ירק נסעודה, ודברי הפסיקתא פה היה מקור לפרש' ישעיה ח' ו' שכתב ח"ל, שרצו למרוד בחזקיהו שחמסו צו על שראוהו שלא היה נותר בזולתן מלכים, אלא אוכל לטרא ירק, ועוסק בתורה, עליו נאמר דזיק אוכל לשובע כפשו, וראו את פקח בן רמליהו, אוכל חרנעים סאה נחלות נקינות סעודה, והיו מלחין על חזקיהו, ואומרין זה הגון להיות מלך, אין זה מלך, אלא רצין וכן רמליהו היו דלוחין למלך צמייכו, וזהו ומשש את רצין וגי'. אמר להם הקב"ה, אוכלים אתם מתחילים אני מציא עליכם אוכלין הרבה, הנה ה' מעלה עליכם וגו' את מי הנחר הענומים תחת מי השילוח החלשים והחומים עכ"ל. (סא) בר קפרא, מונא צערוך ערך לאט, וגורם ר' שמעון בן לקט. (סב) כך היא עולה, המלות האלה אין לא ככ"י אקספארד, ולא צמדרס משלי, ולא נפסיקתא רנתי, לכן שמי עליהן מסגרת, והוא הוספה חינונית. (סג) אתם אוכלין בעיין, ר"ל אתם חפצים אנשים שאוכלים הרבה אבל צמדרס משלי, לא הנין המעתיק כוונת מלת צעין, ועשה ממה מלת ושבעים שלא כדת. (סד) הנני מעלה אתכם, צ"ל מעלה עליכם את מי הנחר הענומים והרצים את מלך אשור וגו' (ישעיה ח' ז') ולזה כוון רש"י עיין לעיל הערה ס'. (סה) ד"א ונטן רשעים, מלת ד"א צטעות היא, כי זה הוא השלמת הדרש על סיפא דקרא דזיק אוכל, גם איננה ככ"י אקספארד, ולא נפסיקתא רנתי ומפרש משלי, ואולם כאשר העירותי לעיל הערה ס' שם שזילקוט משלי סיים ונטן רשעים תחטר זה פקח בן רמליהו כו'. ויש לומר שהיו קן גם נפסיקתא. וה"כ כוון מלת ד"א. (סו) נוקד רועה, עיין מ"ש נפסקא שקלים הערה מ"ה. (סז) צמד, וכ"ה ככ"י אקספארד, וצ"ל צמר. (סח) פרובטיא, נפסיקתא רנתי דפוס פראג פרובטוי, אבל דפוסם שקלאצ וברעסלוי פרווטוי, וכתב המפרש שלא מנא פירושו צערוך, ואלו ידע שהמלה מוטעת היא, וצ"ל פרובטוי, היה מנא אותה צערוך ערך פרצטא, צס פסקא את קרנני, וכבר נזכרתי בהערה ל' לפסקא שקלים. (סט) ד"א דזיק זה מלכות צ"ד, זה חסר נפסיקתא רנתי, וישנו ככ"י אקספארד וצמדרס משלי, וזילקוט משלי סס. (ע) מלכות בית דוד, ככ"י אקספארד מלכי ישראל ומלכי בית דוד. (עא) מלכי מורח, זילקוט נוסף ומערב. (עב) ר' יודן, המאמר הזה איננו צמדרס משלי, ולא זילקוט משלי שם רמז תתק"ן, ונפסיקתא רנתי חסר כל המאמר, מן ד"א דזיק זה מלכות צ"ד, עד ד"א השני, ובמנא גם ככ"י אקספארד. (עג) ורב הונא, ככ"י אקספארד ור' חונא. (עד) ד"א דזיק וכי זה הקב"ה, פה שז צל זילקוט צפי פנחס אל דברי הפסיקתא, אחרי אשר פסח עליה עד כה, והתחלת המאמר ישנו צמדרס משלי, וזילקוט משלי רמז תתק"ן. (עה) אתה צוית, מונא זילקוט פנחס סס, וזילקוט תהלים רמז תתע"ז צס הפסיקתא. (עו) בחומש הפקודים,

הפקודים. לשמור מאוד (שם) שנאמר תשמרו להקריב לי במועדו (במדבר שם) (עו) היא הפרשה כאן ולמה הוא אמרה ושונה (עח) ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן, ר' יהודה אומר, לפי שהיו ישראל [אומרים] לשעבר היו נוהגים המסעות, ונוהגים התמידים, פסקו המסעות פסקו התמידים, אמר הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור להם לישראל שיהיו נוהגים בתמידין, ור' נחמיה אמר לפי שהיו ישראל (עט) מגלגלין בתמידים, (פ) אמר הקב"ה למשה לך אמור להם (פא) שלא יגלגלו בתמידים, ורבנן אמרי, (פב) להלך לתמיד, וכאן למעשה. (פג) ר' אחא בש"ד תנינא אמר, (פד) לפי שהיו ישראל אומרים לשעבר היינו מקריבין קרבנות, ומתעסקים בהם, (פה) עכשיו שאין אנו מקריבים קרבנות מה לדתעסק בהם, אמר להם הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים בהם, כאלו אתם מקריבים קרבנות. (פו) רב הונא אמר תרתי, אין כל הנלויות (פז) מתכנסות אלא בזכות (פח) המשניות, שנ' (פט) גם בני יתנו בנוים עתה אקבצם (הושע ח' י'). רב הונא אמר תרתי, כי ממזרה שמש ועד מבואה גדול שמי בנוים בכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה מהורה (מלאכי א' י"א) וכי יש מנחה מהורה בבבל, אלא אמר הקב"ה הואיל ואתם (צ) מתעסקים בהם כאלו אתם מקריבים קרבנות. (צא) ושמואל אמר, ואם נכלמו מבל אשר עשו צורת הבית (יחזקאל ס"ג י"א) וכי יש צורת הבית עכשיו, אלא אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים בו כאלו אתם בונים אותו. (צב) א"ר איסאי, מפני מה מתחילין התינוקות לקרוא בתורת כהנים, יתחילו מבראשית, אלא אמר הקב"ה מה הקרבנות מהורות

הערות ותקונים.

כן נקרא ספר צמדנר, והכוונה לפי זו את בני ישראל (צמדנר כ"ח ז). (עו) היא הפרשה כאן, ז"ל הפרשה האמורה להלן, היא הפרשה האמורה כהן, כמו שהיה נביא אקספארד, ונפסיקתא רבתי, וזילקוט פנחס, ותהלים, והכוונה צמלת להלן, על פי' תנויה (שמות כ"ט ל"ח). (עח) ר' יהודה, זילקוט תהלים, חסר ומכאן עד ר' אחא זש"ר תנינא. (עט) מגלגלין וכן יגלגלו, כ"ה זכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, וזילקוט פנחס, וזככלם צטעות, וז"ל מגלגלין, וכן יגלגלו, וכן העיר הגאון מהר"ם, והמפרש ד' צרעמוליא, אך מ"ש זילקוט פנחס הגי' מגלגלין לפנינו גם זילקוט סס, צטעות מגלגלין. (פ) אמר הקב"ה למשה, זילקוט פנחס כתב תלת "וכו" אמר מלת למשה, ופסח על סיוס המאמר עד ר' אחא. (פא) שלא יגלגלו, עיין הערה ע"ט. (פב) להלן לתמיד, ז"ל לתלמוד, כמו שהיה נביא אקספארד, ונפסיקתא רבתי, וכתב הגאון מהר"ם סימן נ"ד, לתלמוד זכדי להגדיל תורה צדוד שלא הקריבו הקרבנות. (פג) ר' אחא זש"ר תנינא אמר, זכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, וזילקוט פנחס, נאמר זש"ר תנינא זר פפא, וזילקוט תהלים רמז תתע"ו ר' אחא זשס ר' אחא זר פפא, ז"ל זש"ר תנינא זר פפא. גם כגנה המאמר הזה צמדנר וי"ר פי"ז, וגם סס הניסחא זר פפא. ומוצא גם זילקוט זו רמז תע"ט זשס מדרש וי"ר, וזילקוט גם סס צטעות. ר' אחא זשס ר' אחא זר פפא. (פד) לפי שהיו ישראל אומרים, כ"ה נפסיקתא רבתי, אבל זכ"י אקספארד, וזו"ר פי"ז, וזילקוט פנחס, הגי' שלא יהי' ישראל אומרים, וצתנחומא סוף פי זו ד"ה זו את אהרן, הלאן צרצסה קצת. (פה) עכשיו שאין אנו מקריבין קרבנות מה להתעסק, זו"ר עכשיו שאין קרבנות להתעסק בהם. וטעות הוא ונריך לתקן גם כמו שהוא לפנינו. (פז) רב הונא, זכ"י אקספארד ר' חונא. (פח) מתכנסות, זכ"י אקספארד מתקבנות. (פח) המשניות, שזונין הלכות קרבנות, וכן פי' המ"כ. (פט) גם כי יתנו, דריש מלשון ארמי כי ונענתם מתורגם ומתנינו, ונהדיא אמרינן צמדנר ז"ב דף ח' ע"א אמר עולא. פסוק זה צלצן ארמי נאמר ע"ש. (צ) מתעסקים בהם, ר"ל צפרשת הקרבנות, וכ"ה זילקוט זו זשס מדרש וי"ר, אבל זו"ר עמנו, הגי' וכי יש מנחה מהורה וקמיניה והקטרה צצבל, אלא אהו זו משה, אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים בנשנה, מזה תראה שהמעתיקים עשו צמדנר'ס כלות נפסא, ועיין צמנחות דף ק"י ע"א, כעין דרשה זו על הפסוק הזה. (צא) ושמואל אמר, כ"ה זו"ר, ומוצא גם זילקוט יחזקאל רמז שפ"ז זשס הפסיקתא, וע"ש מה שהביא זשס הילמדנו צמאמר שלפני זה, אבל זילקוט פנחס חסר המאמר הזה. (צב) א"ר איסאי, זילקוט רבה וזילקוט זו, א"ר אסי, וזילקוט פנחס א"ר דוסי, וזכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי א"ר יוסי

מהורים, והתינוקת מהורים, יבואו מהורים ויתעסקו במהורים. רב אבא בר כהנא ור' חנין תרזיהו בש"ר עוריה (צג) דכפר חטייא אמרו, משל למלך שהיו לו שני (צד) מגרסין, בשל לו האחד תבשיל ואכלו, והיה ערב לו, בשל לו השני ואכלו והיה ערב לו, ואין אנו יודעים איזה מהם ערב לו ביותר, אלא ממה שהוא מצוה את השני, וא"ל כתבשיל הזה עשה לי, אנו יודעין של שני ערב לו ביותר, כך נח הקריב קרבן להקב"ה וערב לו, שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח, (בראשית ח' כ"א) וישראל הקריבו קרבן והיה ערב לו להקב"ה, אבל אין אנו יודעים איזה מהם ערב לו ביותר כשאמר צו את בני ישראל ואמרת וגו' ריח ניחוח תשמרו להקריב לי במועדו (במדבר כ"ח ב') (צח) אנו יודעין ששל ישראל ערב לו ביותר. ר' אבין אמר תרתי, משל למלך שהיה (צו) מיסב על (צו) הקוביטין שלו, והבטיחו תבשיל ראשון אכלו והיו ערב לו, וכן השני ואכלו וערב לו, התחיל (צח) ממה בקערה, כך עולות ממים אעלה לך (חלים סו ט"ו) כעולות ממים אעלה לך, כזה שהוא ממה את הקערה. ר' אבין אמר תורי, משל למלך שהיה מהלך בדרך, והגיע (צט) לבורגנין אחר, ואכל ושחה שם, הגיע לבורגנין שני ואכל ושחה ולך

הערות ותקונים.

יוסי, ונתחננוהו צו ח"ר חסיה, ושם הלשון נרחבה ע"ש. (צג) דכפר חטייא, שם הכפר הזה נזכר בש"ס (תגינה ה' ב') ר' יעקב איש כפר חטייא, ונז"ר פס"ה ועליו אמרו צירושלמי מנייה פ"ח ה"ל, וערי מנזר, הגדים (יהושע י"ט ל"ה) הגדים היו כפר חטייא, וכתב צעל תנולות הארץ (נד ג"ט ע"ג) למערב טבריה נוטה מעט נכונה צדק צ' שעות הכפר חטיין Chittin. (צד) מגרסין, כ"ה נכ"י אקספארד, ונו"ר, וזילקוט פנחס, אצל נפסיקתא רבתי, נטעות מרגיפין, ונערך ערך מוגרס, כחז ח"ל, ונפסחים [ג"ל ונפסיקתא או ונפסקא, אך לפני המעתיק היה כתוב ונפס' וה"צ נמקומו ונפסחים] את קרבני לחמי, משל למלך שהיה לו שני מוגרסין, צעל הראשון לו תבשיל ואכלו וכ"י פי' צל"י μάγειρος קורין למנצל עכ"ל. (צה) אנו יודעים של ישראל ערב לו, נז"ר פ"ז נוסף אחר זה היה"ד וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות (מלאכי ג' ד') כימי עולם, כימי משה, וכשנים קדמוניות, כשני שלמה, רצי אמר כימי עולם כימי נח, וכשנים קדמוניות, כימי הנל, שלא היתה ע"ז זימיו ע"כ, וההוספה הזאת היא מספרה פ' שמיני, (סיומן כ"ג) וכן מלאכי המאמר נסוף מדרש איכה רבתי פ' הסיננו, ונמדרש שם מסיים, כימי עולם זה משה דכתב וחזר ימי עולם משה עמו (יעשי' ס"ג י"ח), כימי עולם זה נח דכתב כי מי נח זאת לי (שם ל"ד ט') ע"כ, ודרש כי מי תינה אחת, וכן ת"י שם כימי עולם, ומה שאמרו וכשנים קדמוניות כשנת הנל שלא היתה ע"ז זימיו, הניח ידידי הרב הגאון הגדול מהרמ"ל מלוצ'ים כ"י נספרה שם צפ"י התורה והמצוה בשם הרמ"ל נפי' תורת העולה שפי' לפי' הרמ"ש הרמ"ש ז"ל שהיה מנות הקרבנות נגד עונדי עכ"ס חה לא שייך זימיו הנל שאז היה הקרבן סגולי נענשו להתקרב לפני ה'. (צו) מיסב, המלה הזאת חסרה נפסיקתא רבתי. (צו) הקוביטון, כ"ה שם נפסיקתא רבתי, והמפרש ד' צרעסליא, נצק בהוראת המלה, והגאון צעל זרע אפרים רנח להגיה הקוביטון. אולם הגירסה הכבוהה היא אקוביטון, כמו שהוא נכ"י אקספארד, ונו"ר, וזילקוט פנחס, ה"ל האל"ף היא ערשית, והיא מלה רומית Accubitum (קאלאפעע) וזילקוט צו נסם מדרש וי"ר, נטעות הקנטיין, ונערך ערך קנטיין הניח ח"ל, נז"ר ריש צו ונפרשת [ג"ל ונפסקא] דלת קרבני לחמי, למלך שהיה מיסב על קוביטין, והוא כסא שם לו סמוכות מכל נד וכו', אצל המוספי צדק אקוביטון הניח גירסת הו"ר, אקוביטון כמו שהוא לפנינו, וכאשר ראוי להיות גם נפסיקתא שלפנינו. (צח) ממה, כ"ה נכ"י אקספארד, ונו"ר, וזילקוט פנחס, אף נפסיקתא רבתי הלשון מנוצב, והמאמר הזה מנוצב צערך ערך מ"ח ד', ח"ל נפסקו [ג"ל נפסקא] את קרבני, הכניסו לו תבשיל ואכלו וערב לו, והתחיל ממה בקערה, היה"ד עולות ממים אעלה לך ע"כ. (צט) לבורגנין, נכ"י אקספארד, ונו"ר, וזילקוט פנחס, לבורגנין, וזילקוט צו רמז תע"ט נסם וי"ר, טעות נפלא לבור דגן ז"ל לבורגן ונערך ערך זגנו, הניח ח"ל, נסוף פסקא דלת קרבני לחמי הגיע לבורגן הראשון, פי' נחיס שעושים מחין לעיר ושם מוכרים מנומות לעזרים ושנים ונלע"ז זגנו"ו Borgo

(ק) ולן שם, (קא) ולמה אמר על העולה (ויקרא ג' ה') זאת תורת העולה (שם ו' ב') היא העולה, (שם) אלא מלמד שהעולה כולה כליל למופת: כבשים בני שנה (במדבר כ"ח ג') בית שמאי אומרים, כבשים שהם כובשין עונותיהם של ישראל, כמ"א ישוב ירחמנו וכבוש עונותינו (מיכה ז' י"ט) ובית הלל אומרים, כל דבר שהוא נכבש סופו לצוף, אלא כבשים (קב) שהם מכבסין עונותיהם של ישראל, ועושין אותם כתינוק בן שנתו שהוא נקי מכל הטאת: שנים ליום (במדבר שם) (קג) כנגד היום, שנים ליום, (קד) בגלל היום, שנים ליום, (קה) פרקליט לאותו היום שכתוב בו, והיה לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה (מלאכי ג' י"ז). שנים ליום, (קו) שהם נשחטים לשם היום, שנים ליום, שיהא יודע איזה נשחט בשחרית, ואיזה נשחט בין הערבים: עולת תמיד (במדבר שם) (קז) א"ר יודן ב"ר סימון, מעולם לא לן אדם בירושלים ובירוד עון, הן כיצר המיד של שור (קח) מכפר על עבירות שנעשו ביום, ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו בלילה, שנאמר (קט) צדק ילין בה (ישעיה א' כ"א):

(קי) ר' יודן ב"ר סימון אמר בשיר יוחנן, ג' דברים שמע משה מפי הגבורה ובהל גרתיע לאחוריו, בשעה שאמר (קיא) ועשו לי מקדש (שמות כ"ה ח'), (קיב) א"ל הקב"ה לא כשם שאתה סבור אלא עשרים קרש בצפון, ועשרים בדרום

הערות ותקונים.

עכ"ל, ונמשרות פ"ג מ"ז, כתב הרמז"ס הנורגוני, הם כמו מנדלים, עשוין לשמור הדרכים עכ"ל, וגם נלשון ערבי נב"ג פתרוה קן. (ק) ולן שם, זה לאות ולמופת כי מנחם הנורגוני השני קן נעונו. (קא) ולמה אמר, נכ"י אקספארד, וזילקוט שם, כך למה הוא מתנה על העולה וכו'. ונמדרש ו"ר פ"ז כך צמה שהוא מתמה [ג'ל מתנה] על העולה וכו', ופי' צמה אחר וזנה עליו כמה פעמים, ועיין זרע אפרים סימן ג'. (קב) שהם מוכנסין עונותיהם, פה חסר כמדי"א אם יהיו תשליכס כשנים כשלג ילכינו בן עזאי אומר כנשים ציי שנה שמוכנסין עונותיהם של ישראל ועושים כו', כי דלג המעתיק, מן ישראל א', עד ישראל צ', והגהתי זאת עפ"י כ"י אקספארד, וילקוט פנחס. ופסיקתא רבתי גם הערוך ערך כנש ד', הביא את המאמר הזה בשם הפסיקתא, כאשר תקנתי, ועוד הביא שם מאמר הילמדנו (הנלמד ומתנו) וז"ל צ"ג אומרים כנשים שהן כובשין את העונות ויו"כ נא ומכפר, אחרון לכן צ"ה אע"פ שכתוב כנשים אלו קוראים כנשים שהן מלכזינין עונותיהם של ישראל כשלג, נלמד כנסי מרעה לנך עכ"ל. ולפי גירסת הילמדנו כון מחד מה של הקשו צ"ה גם צ"ה אומרים שם כנשים רק עד יו"כ, ויו"כ נא ומכפר. (קג) כנגד כי לפי הילמדנו, צ"ה אומרים שם כנשים רק עד יו"כ, ויו"כ נא ומכפר. (קד) כנגד היום, המלות האלה ליתא נכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, וכך הנוסחא שם שנים ליום, בגלל היום, שנים ליום, פרקליט ליום, (נכ"י אקספארד לאותו היום) ועיין בירושלמי זרכות פ"ד ה"א, שנים ליום, חונה ליום. שנים ליום, שני פרקליטין ליום. ועיין זרע אפרים סימן ע"ג. (קד) בגלל היום, זילקוט פנחס שנים ליום] בגלל היום, ונ"ג בגלל פי זרע. (קה) פרקליט, מורגל צדו"ל והמלה יונית παραλαμτος, סינורו מלמד זכות (פערטהידיניער). (קו) שהם נשחטים לשם היום, נכ"י אקספארד, ונפסיקתא רבתי, שהם נשחטים עליהם לשם היום, ועיין זרע אפרים סימן ע"ה. (קז) א"ר יודן ב"ר סימון, נשנה לעיל פסקא דהחודש, ונ"כ להלן נפסקא דליכה, וע"ש בהערותי, גם מונח נמדרש שה"ש סוף פ' לסוסתי זרכני פרעה, ורש"י צפירושו (ישע"א ח' כ"ה) כון למאמר הפסקא דליכה. (קח) ומכפר על עבירות שנעשו ביום, ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו בלילה, להלן מושבש ונ"ל תמיד של שחר מכפר על עבירות שנעשו בלילה, ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו ביום. (קט) צדק ילין בה, עיין לעיל נפסקא דהחדש הערס רל"ג. (קי) ר' יודן ב"ר סימון, ישנו למעלה נפסקא כי תשא, וע"ש בהערה קנ"ח. (קיא) ועשו לי מקדש אחר זה חסר, אחר משה לפני הקב"ה, רנש"ע כתב הנה שמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואתה אומר ועשו לי מקדש, אחר לו הקב"ה משה וכו', כון שהוא לנכון לעיל נפסקא שקלים, ונכ"י אקספארד. (קיב) א"ל הקב"ה לא כשם, מלכזן עד סוף הפסקא, קנר המעתיק נכ"י אקספארד, וכתב "שחר קיטע"א דצנת [ג'ל דכותא]

בררם, ושמונה במערב, ואני יורד שם ומצמצם שכונתי ביניהם למטה, כדכתיב ונגדתי לך שם, (שם שם כ"ב) וכן בשעה שאמר, ונתנו איש כופר נפשו לה' (שם ל' י"ב) אמר משה רבש"ע ומי יוכל ליתן כופר נפשו, והא כתיב את לא פדה יפדה איש ויקר פדיון רבש"ע, (תהלים מ"ט ח' ט') א"ל לא בשם (קין) שאתה סבור, אלא כבשים בני שנה שנים ליום (במדבר כ"ח ג') ולא שניהם בבת אחת, אלא אחד בשחרית, ואחר בין הערבים, שנאמר את הכבש אחד העשה בבקר וגו' (שם שם ב'). (קיד) רב הונא בשם רב אמר, שרי לא מצאנוהו שגיא כח, (איוב ל"ג) לא מצאנוהו כח גבורתו של הקב"ה, לפי שאין הקב"ה בא (קטו) במרחות על ישראל, וכיון ששמע משה כן, התחיל משבח לישראל ואמר להם, אשרי העם שככה לו וגו' (תהלים קמ"ד ט"ו), אשרי שאל יעקב בעזרו (שם קמ"ו ה') :

חסלת פסקא את קרבני

הערות ותקונים.

כי תזל". (קין) שאתה סבור חלל כנשים, פה נאמר מאמר ארוך שנגנת המעתיק, וכנ"ל לא כשם שאתה סבור [חלל זה יתנו כזה יתנו ח"ו מאמר כתיב מטבע של אש הונא הקב"ה ונתחת כסא הכבוד והראשו למטה, ואמר לו זה יתנו, כזה יתנו, ונשעה שאמר ריח ניחוח תשמרו להקריב לי צמועו, אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים, אם אני מכניס כל חיות שנעולס יש זהם כדי העלייה אחת, או כל העינים שנעולס יש זהם כדי הנערה אחת, דכתיב (ישעיה מ' י"ו) ולנגנון אי די נער ומיחו חין די עולה, ח"ל הקב"ה משה לא כשם שאתה סבור] חלל כנשים וכו', וכן הוא לכוון צפסיקתא רבתי, ולמעלה צפסקא שקלים. (קיד) רב הונא צנס רב, נאסה צירושלמי צרכות פיט ה"ל, ועיין לעיל צפסקא שקלים הערה קס"ז וקס"ז, ועיין צתנחומא פנתס, יש דרש ארוך על המקרא הזה, ועיין ש"ר ריש פלי"ד. (קטו) צטרחות, כ"ה למעלה סוף פסקא כי תזל, גם צפסיקתא רבתי וצמ"ר פלי"ד.

פסקא ז.

ויהי בחצי הלילה.

(א) ויהי בחצי הלילה (שמות י"ב כ"ט) (ב) ר' תנחום דמן יפו (ג) בש"ר נחוניא פתח, ואחשבה לדעת ואת עמל היא בעיני, (תהלים ע"ג מ"ו) אמר דוד אין כל בריה יכולה לעמוד על חצי הלילה, אלא הקב"ה בלבד, אבל אני עמל הוא בעיני, ולפי שאין בריה יכולה לעמוד על חצי הלילה, אלא הוא לפיכך כתיב ויהי בחצי הלילה וה' רבה וגו' (שמות י"ב כ"ט), (ד) אבל משה אמר כתצות הלילה (שם י"א י"ד):

ר

הערות ותקונים.

(א) ויהי בחצי הלילה, היא הקריאה לפסח עיין מנילה ל"ח ע"א. (ב) ר' תנחום, גם הפסקא הזאת הוציאה צננס תמוה אל חוק הפסיקתא רבתי פי"ו, צאשר כי היא חסר צפסיקתא רבתי אחת פסקות והשלומה הנועתיק ען הפסיקתא דילן, והפסקא הזאת חסרה צכ"י חקספארד, ועיין הערה א' לפסקא פרה שהפסקא הזאת היא מהחמשה פסקות החסרות צכ"י של הרש"ל, והשלומתי החסרון מכ"י כרמולי, ועיין גם בהערה קל"ט צפסקא זכור. (ג) צג"ר כחוניא, צפסיקתא רבתי צג"ר מנא דקיסרין. (ד) חזל משה חמר

ויהי בחצי הלילה

(ה) ר' אבא בר כהנא פתח. אני ה' הוא שמי, (ישעיה מ"ב ח'), אמר הקב"ה אני ה' הוא שמי שקרא לי אדם הראשון, הוא שמי שהתנתי ביני לבין עצמי, הוא שמי שהתנתי ביני למה"ש: וכבודי לאתר לא אתן (שם) ר' מנחמן בש"ד אבין, (ו) אלו הנשואים, ר' נחמן בש"ד מני אמר אין כל בריה יכולה להבחין בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, אלא הקב"ה, אבל אני (ז) עמל היא בעיני.

(ח) מקים דבר עבדו, (ישעיה מ"ד נ"ו) רבי ברכיה בש"ד לוי אמר, (ט) מי שהוא מקים דבר עבדו, ועצת מלאכיו יושלים (שם) (י) אין אני יודעים שהוא האומר לירושלים תושב (שם) אלא מלאך אחד נגלה אל יעקב אבינו ואמר לו, לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל וגו' (בראשית ל"ב כ"ח) (יא) חזר ונגלה הקב"ה על יעקב אבינו לקיים גזירתו של אותו מלאך, שנ' ויאמר לו אלהים שמך יעקב וגו', (שם ל"ה י') ירושלים שכל הנביאים מתנבאים עליה (יב) עאכ"ו: (יג) ר"א מקים דבר עבדו זה משה, כדכתיב לא כן עבדי משה וגו' (במדבר י"ב ד'), ועצת מלאכיו יושלים, זה משה, שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו

מצרים (שם כ' י"ו), א"ל הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, הלך משה ואמר לישראל כתצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, (שם י"א ד') ואמר הקב"ה למשה כבר הבטחתיד ואמרתי לך לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ב ד') יהיה משה כמכובד (יד) אלא מה משה אומר כתצות הלילה, אף אני כתצות הלילה לפיכך כתיב, ויהי בחצי הלילה: חצות לילה אקום להודות לך (תהלים קי"ט ס"ב), (טו) ר' פנחס בש"ד אלעזר בר מנחם אמר, מה היה דוד עושה היה נוטל נבל וכנור, ונותנו מראשותיו, ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם, (טז) והיו חכמי ישראל שומעין את קולו, ואומרים מה דוד מלך ישראל עוסק בתורה, אנו עאכ"ו, ונמצאו כל ישראל עוסקים בתורה על

הערות ותקונים.

אמר כתצות הלילה, הדברים האלה אינם נפסיקתא רבתי, ונרדף לתקן שם ע"פ הפסיקתא דינן. (ה) ר' אבהו בר כהנא פתח, המאמר הזה ישנו לעיל נפסקא פרה, ושם גם נפסיקתא רבתי, הוא גס ר' אחא. וכן ראיתי צ"ל פ"ו ל"ר אחא לני ה' הוא שמי, הוא שמי שקרא לי אדם הראשון ע"כ, וגם נמדרש צ"ר פ"ט, ונמדרש קה"ר פ' כל זה נסיתי, נשנה המאמר הזה וחסר שם האומר. (ו) אלו הנשואים, נפסיקתא רבתי אלו השדים, ופי' הגאון צעל זרע אפרים שהם כבוד להקב"ה שעושים זהם גליחותו, וכדלמרינן קועפת אלו מה"ש רחס אלו השדים עכ"ל, זה דחוק, ויותר נכון שכוונת הדורש על מלת לאחד עיין ערכי הכנויים ערך אחר. (ז) עמל הוא צעני, נפסיקתא רבתי נוסף, ולפיכך יהי בחצי הלילה והכונה על סיפא דקרא-והי הכה כל בכור. (ח) מקים דבר עבדו מוצא צ"ר פ"ח ופ"ז ע"ג. ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן, נמערבז ליל שני של פסח, ליל שמורים טוב הסכים על ידו מקים דבר עבדו. (ט) מי שהוא מקים, כ"ה נפסיקתא רבתי, וצ"ר פ"ח ופ"ח ופ"ח מקים, ושם פ"ז משמקים, ועיין ילקוט ישעיה רמז שכ"ג. (י) אין אלו יודעים, עיין מ"כ צ"ר פ"ח. (יא) חזר ונגלה, צ"ר שם וענת מלאכיו ישלים שנגלה הקב"ה וכו'. (יב) עאכ"ו, שיקיים דברי נביאיו, כן סיים צ"ר פ"ז. (יג) ד"א מקים, מוצא צילקוט צ"ר רמז קפ"ז גס הפסיקתא, וצילקוט ישעיה רמז שכ"ג, ומה שרשם שם נצדו נתחומא, ט"ס הוא כ"י איננו נתחומא, גם מוצא צמות רבה פ"ח, אך התחלה שם, ל"ר אבהו זה משה, ופיוס המאמר הוא צננים ונוספות. ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן נמערבז ליל שני של פסח, נצווען ענת מלאכיו השלים בהגלות, ע"ג צביאור מהר"ו היינדנהיים ז"ל. (יד) אלה מה משה, עיין שו"ר שם. (טו) ר' פנחס, נשנה בירושלמי זכות פ"ח ה"א, ונמדרש שו"ט מזמור כ"ג (ובטעות שם ר"ז גס ר"ז אלעזר אמר וצ"ל כמו שהוא לפנינו וצירושלמי) ונמדרש איכה פ' זעק לצם (והמדפיסים טעו שם והציגו אעירה שחר צלותיות גדולות כאלו הוא מתאמר חדש ונעלם מהם שמוסס למאמר שלכפיו גם מוצא נמדרש רות ר"ש פ"ו, וצמורת המאור סימן ר"ח גס הפסיקתא. (טז) והיו חכמי ישראל שומעין את קולו, צירושלמי שם ה"ג כדי שישמעו חכמי תורה, ומה היו חכמי תורה אומרים

על ידו, (יו) א"ר לוי חלון היתה פתוחה ע"ג מיטתו של דוד לרוח צפון, והיה הכנור תלוייה כנגדה, והיתה רוח צפונית יוצא בחצי הלילה ומנשבת בה, והיה הכנור מנגן מאליו, דכתיב והיה כנגן המנגן, (מ"ב ג' י"ו) (יח) בנגן המנגן אין כתיב כאן, אלא כנגן, הכנור מנגן מאליו, והיו כל ישראל שומעין את קולו, ואומרים מה דוד מלך ישראל עוסק בתורה, אנו עאכ"ו ונמצאו כל ישראל עוסקים בתורה, והוא שרוד אומר עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר (תהלים נ"ו ט'): (יט) איתער כבודי מן קדם איקריה דבריי ולית איקרי חשוב כלום מן קדם איקריה דבריי: אעירה שחר, (כ) אנא מעורר שחרא, ושחרא לא הוי מעורר לי, והיה יצרו מרגזו ואומר לו דוד דרכן של מלכים השחר מעוררם, ואתה אומר אעירה שחר, וכן דרכן של מלכים להיות ישינים עד ג' שעות ואתה אומר חצות לילה (שם קי"ט ס"ב): ומהו על משפטי צדקך, על משפטים שהבאת (כא) על או"ה ועל צדקה שעשית והבאת (כב) עם שרה זקנתי, שנא' וינגע ה' את פרעה וגומר (בראשית י"ב י"ז):

ד"א על משפטי צדקך, על משפטים שהבאת על או"ה, ועל צדקה שהבאת ועשית (כג) עם זקני, ושאלו (כד) השאלו לה קללה אתה (כה) מלמטן, מהיכן הייתי עומר, אלא (כו) נתת בו ברכה, שנאמר ברכה את לה' בתי (רות ג' י').

(כז) ד"א על משפטי צדקך, על משפטים שהבאת על מצרים, ועל הצדקה שעשית עם

הערות ותקונים.

אומרים ומה אם דוד המלך עוסק בתורה אנו עאכ"ו. (יו) ח"ר לוי חלון וכו', נ"ס צנלי (נרכות ג' ז') נאמר צסנגון אחר, ח"ר אחא בר צנלא ח"ר' ססדא, כנור ה' תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, ההכרח צן הצנלי והפסיקתא שהיא אגדת ח"י הוא כן, לפי דברי הצנלי ה"י נגון הכנור בחצות לילה על דרך פלא, אולם לפי הפסיקתא היה זה מעשה חושב צדעת ואסכרל כי נתלה הכנור בגד החלון הפתוח לנד כפון למען יגיע איתו הרוח חצי הלילה, והוא זכורני אינו כחז כמדומה ח"י שרתינו כן צנלס ספר, וצמדרש איכה ורות וצמדנר רנה פט"ו, שנו המנהיגים או המדפיסים את הלשון, ושמו צפי ר' לוי דברי ר' אחא בר צנלא מ"ס צנלי, יען חסנו כי שני המאמרים שזים צעניס, ולא ראו צעין פקוזה, השני הדק אשר צניסס, וצמדנר צמ"ר שם נתיסם המאמר הזה לר' פנחס, וחסר שם מאמר ר' פנחס שלפני זה. (יח) צנגן המנגן, צירושלמי נרכות שם, וצירושלמי סוכה פ"ה ה"צ, וצמדנר איכה פ' צעק לבס, וצפסיקתא רנתי הנ"י, כנגן צמנגן ח"ן כתיב אלא כנגן המנגן הכנור היה מנגן מאליו, ועיין ציפס מראה, נרכות שם סימן ו', וצק"ע סוכה שם, וצמדנר רות המאור סימן ר"ט, ומציא צסס הפסיקתא והיו כנגן המנגן, כמנגן ח"ן כתיב אלא כנגן, הכנור מנגן מאליו. (יט) איתער כבודי. כ"ה צירושלמי, וצמדנר איכה ס"פ צעק לבס ופי' התעורר כבודי מפני כבוד צוראי כי כבודי איכנו מאלוהי לפני כבוד צוראי, לכן אני מעיר השחר והשחר אל יעיר אותי, וצמקוס לא הוא ארתא צירושלמי שם, צ"ל לא הוא שחרא כמו שהוא לנכון צפ"מ סימן ו'. ופי' איקריה כנודו, כנוד חרנס איקרא, עיין מתורגמן שרש יקר. (כ) אלא מעורר, לזה המאמר כנן רש"י צפירוש לתהלים (ל"ז ט'). (כא) על ח"ה, וצפסיקתא רנתי צטעות איתו וצ"ל איתו העולם, וצמדנר רות הגי' על עמוסס ומחוצס. (כב) עם שרה זקנתי, עיין פדריא פכ"ו, ר' טרפון אמר צאיתא לילה שנלקחה שרה איתו ליל פסח היה, והציא הקצ"ה על פרעה ועל ציתו נגעים גדולים להודיע שכן הוא עתיד להכות את מצרים בנגעים גדולים וכו'. (כג) עם זקני ועם זקנתי, צילקוט רות ר"ח תר"ו נוסף אח"י, צמצי הלילה שנאמר ויהי חצי הלילה ויחרד הח"ש וילפת. (כד) השאלו לה, צפסיקתא רנתי, וצילקוט רות, התחיל לה, וצמדנר רות הח"ש לה י"ל צנפתאוס וצמחירות קללה וצילקוט גרם השחיל פי' הוציא עכ"ל. אולם לפנינו צילקוט הגי' התחיל. (כה) מלמטן, ליתא שם, ואין לו שחר. (כו) נתת בו צרכה, צמדנר רות ונתת בלבו וצרכה. (כז) ד"א על משפטי צדקך, מוצא צילקוט צא רמז קפ"ז צסס הפסיקתא, וכן נשנה צמדנר רות שם, וצאריכות דברים צמדנר שח"ר פ"ה צמלמנר

עם אבותינו במצרים, שלא היה בידם מצות שינאלם בהם, ונתת להם שתי מצות, דם פסח ודם מילה, הה"ד ואעבור עליך ואראיך מתבוססת ברמך, ואומר לך ברמך חיי (כת) [ואומר לך ברמך חיי] (יחזקאל י"ז א')

חני רשב"י משה לא היה יודע לא עתיו ולא רגעיו ולא זמנה של לילה, לפיכך אמר כחצות הלילה, (שמות י"א ד') אבל הקב"ה שוודע עתיו ורגעיו וזמנה של לילה, (כט) לפיכך אמר הלילה נחלק מאליו, ויוצרו חלקו, כגון הבא את אמר ויהי בחצי הלילה (שמות י"ב כ"ט) ולהלן הוא אומר ויחלק עליהם לילה (בראשית י"ד ט"ו). א"ר תנחומא, אביכם יצא עמי בחצות ואני יוצא עם בניו בחצות, (לא) אמר הקב"ה (לכ) אביכם יצא עמי מאמש עד חצות, ואני יוצא עם בניו בחצות עד הבקר; (לג) א"ר יוחנן אין שרה של מצרים נופלת אלא ביום שנאמר ובתחפנס חשך היום וגו' (יחזקאל ל' י"ח) ואומר ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' (ישעיה י"ט י"ח) (לד) ואלו הן חמש ערים, ר' חלקיה בש"ר סימון אמר, נוא, ונוף, (לה) תנפנתם ועיר הדרם, ועיר שמש; (לו) נוא זה אלכסנדריא. נוף זה מרפיס, תנפנתם זה חונפניים, עיר הדרם זה חראקנו. עיר שמש זה פוליס;

אמר

הערות ותקונים.

ד"א ויהי בחצי הלילה הה"ד חצות לילה וכו'. (כת) ולומר לך, הוספתי סיפא דקרא כי עיקר הדרוש הוא על שני פעמים דנמוך חיי אשר נז', וכן תראה במדרש חזית כי שחורה אני, ונאווה אני במצרים צדס הפסח וצדס המילה, הה"ד ואעבור עליך ואראיך מתבוססת ברמך חיי, ונאווה אני במצרים צדס הפסח, דנמוך חיי, דנמוך לך דנמוך חיי ולומר לך דנמוך חיי, דנמוך חיי זה דם הפסח, דנמוך חיי, זה דם המילה, והמלאמר הזה ממדרש חזית מובא במערכת המלאך סימון ר"ל צדס הפסיקתא, וכגון למאמר שלפנינו, ועיין לעיל פסקא דהחודש הערה פ"ו. (כט) לפיכך אמר בחצי הלילה, בפסיקתא רבתי וזילקוט צא רמז קפ"ז לפיכך נכנסו צו כחוט השערה, וכאשר הוא לפנינו פה, אמרו חז"ל צדכות ג' ע"כ כחצות הלילה מתי כחצות חילומא דאמר ליה קב"ה כחצות, מתי איכא ספיקא קומי שמיא חלל דאמר ליה כחצות, ואתא חילוי דאמר ליה וכו'. ועפ"י יסד הפייטן, למעריב ליל ראשון של פסח, ועמדו אל צאומר כחצות הלילה. (ל) ר' בנימין בר יפת, עיין במדרש צ"ר פמ"ג, ויחלק עליהם לילה ר' בנימין בר יפת וכו', ע"ש. צידי משה, ובפסיקתא רבתי חני' ומי חלקו ר' בנימין וכו' הלילה נחלק מאליו ורנן אמרו יוצרו חלקו, ועיין במכילתא צא רמז פ"ג, ויהי בחצי הלילה יוצרו חלקו, ועיין צדע אפרים בפסיקתא רבתי פ"א סימון ג', ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן במעריב ליל שני של פסח ליל שמורים יוצרו חלקו כחמה וכו'. (לא) אמר הקב"ה אביכם יצא עמי. פי' אברהם יצא מחלת בפסיקתא רבתי, ורנן אמורים אמר הקב"ה. (לב) אביכם יצא עמי. פי' אברהם יצא מחלת הלילה ורדף אחר המלכים עד חצות, ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן במעריב ליל ראשון של פסח. חוק אהנתו חכור לניני חלק לילה, ר"ל אברהם אבינו שאמר צו ויחלק עליהם לילה עיין צדע"י צדע"י ט"ו. (לג) א"ר יוחנן בפסיקתא רבתי, א"ר יצחק. (לד) ואלו הן חמש ערים ר' חלקיהו צדס ר' סימון אמר, המלות האלה חפרים בפסיקתא רבתי. (לה) תנפנתם, ז"ל תנפנתם. (לו) נוא זה אלכסנדריא כו'. חף חס צדית כתיב לעני כלל אחרין הערות, הנני לכתב פה לעבור חוק ולהאריך מעט בחקן שמות הערים האלה ובחזרה, כ"א חס חס חס כל לא יהיה דברי לריק, ותצמח מהם איה תועלת להקוראים המוניים; הנה בפסיקתא רבתי פסקא י"ז ויהי בחצי הלילה אשר כבר העירותי הערה צ' שהפסקא הזאת נעמקה אל הרבתי מהפסיקתא דילן, הנוסחה כן הוא: צדס ההוא יהיו חמש ערים וגו' עיר הדרם, עיר השמש, נון אלכסנדריא, נוף מנפוס, תנפנתם חופינאל, ועיר הדרם סרק אני, ועיר שמש חילו פילוס" ע"כ. והנה מלכד השגיאות שנפלו שם בתרגום שמות הערים חפרים שם שלשה הערים "נוא נוף תנפנתם" וכ"ל [נוא נוף תנפנתם] עיר הדרם, עיר השמש, אלה הנה חמש ערים חף נקראים צמקרא, ואח"כ ירבו שמות חף נקראו אחר כך. והנה הרב הגאון צעל ערך מלך נד 48 הביא את הפסיקתא רבתי ומצא שהמלות "עיר השמש" היא פי' על עיר הדרם עפ"י תרגום יונתן על עיר הדרם (ישעיה י"ט י"ח) צית שמש, כמו חרם צמית, שעניו שמש, כמו האומר לחרם

אמר ר' יוחנן בן זכאי, (לו) מצאנו שהיום והלילה הם קרוים יום שנה' ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א' ה') ור' יהושע בן נחמני שמע לה מן הדא (לה) גם חשך לא יהשיך טמך (תהלים קל"ט י"ב) חשיכה שהוא אורה לפני, ולילה לתשמישן של בריות הוי בו ביום מתו בבוריהם של מצרים (לט) הא כיצד

הערות ותקונים.

לחרס ולא יזרח (איז ע' ז') וכן אמרו זמנחות (ק"י ע"א) מאי עיר ההרס, כדמתרגס ר' יוסף קרמא דנית שמש וממאי דעיר ההרס לשאל דמנא הוא דכתב האומר לחרס ולא יזרח ע"כ, והארץ גס למעניתו ואמר כי זעל הפסיקתא מפרש עיר ההרס זבני פנים, ומחלה מלשון שמש. ובסוף מלשון הריסה ומורצן, ומפרש סרק אני מלה אחת מלשון סרק שנאמר על איזן שאינו ועסה פירות ועל אנשים ריקים ופוחים שוממים זבוכיהם ומחרסים נמנעים והוא כמו רוק זעזרית וסרקאני הוא רק איזה תרגום סורי על ההרס שהוא מקום שמש ונחרז וזעל הפסיקתא עזז פי' הראשון של המתרגם הארמי שהוא עיר השמש ומתרגם כעין פי' השני דעמידה למיחרז ולא ממש כפירוש, כ"א מקום הידוע כבר אז זמני הנביא לשמש וריק, וזמקום ועיר שמש ז"ל נית שמש כ"י ע"א. הנה נלחן לפנות לו דרך חריפות זרות זינחו, יען לא ראה את הפסיקתא דילן שלפניו, אולם אחר התקון אשר תקנתי בפסיקתא רבתי, איז נורד לכל אלה. ועתה נבאר תרגום הערים מפסיקתא. (א') נוא (בפסיקתא רבתי זעעות נון) אלכסנדריא. היא העיר אלכסנדריא של מצרים Alexandria וכן תרגום הארמי על נוא חמון. וכן בפסיקתא רבתי פליג פסקא אנכי אנכי מנחא חמון זו אלכסנדריא. עיין מאור עינים פ"ג וערך מלין זד 98: (ז) נוף זה מרפיס. ובפסיקתא רבתי מנפוח, ויש לתקן שז"ל מנפוס. כי כן יקראו כל המעתיקים את נוף זכס Memphis שהיתה עיר גדולה זחלקת דלתא Delta אשר למצרים ותרגום הארמי על נוף מפיס עיין ערוך ערך מפיס ג' וזתרגומיל זעהרה סס. וכ"כ זעל זתזאות ארץ זד קל"ז נוף היא מנפוס היא הנקראת זבלי מנפיים. עכ"ל. (ג') תחפנתס, זה חונפניים. ובפסיקתא רבתי חופיים, והגאון זעל ערך מלין חחרס ולא דבר שס על זה מנחמה, ואין ספק זדיי שז"ל דופייננס כתרגם השזעים *Táφραι Táφραι* והיא העיר Daphne על יד נהר נילוס אלז מנחמותו אל לשון יס פלוסי Pelusia (ראה וינערס רעאל ווערטערבוך זד 695). וכן ראיתי זתזאות הארץ (סס) תחפנתס היא דופיינים היא הנקראת דלני, זכוכת דלפני היתה זחלק היילית'א הוא חלק מצרים הזפוני זמחת הים, והרז החוקר מוהר"ר ישראל שווארץ כ"י זספרו דלס הייליגע לאנד כתב יתכן להיות ג"כ טוכיינס היא טהעני Theben ע"ש. ד) עיר ההרס זה חדקאנו, ובפסיקתא רבתי סרק אני, והגאון זעל ערך מלין חצר שתי המלות ועשן אחת וככנס זדחוקים, סרקאני, מלשון סרק, כמו שהזאתי למעלה וזתזאות הארץ הניא את הפסיקתא רבתי וחצר ג"כ שתי המלות, ואמר שלא זכה לדעת העיר הזאת, ואחיו הרז החכס זספרו דלס הייליגע לאנד זד רס"ו אמר שלדעתו ז"ל סרזאני ע"ש ואולי ז"ל קראני והיא עיר **Kairo** ומיימכים סמוכה לעיר קירא ופיתוס היא לדרוס קירא, ועיין מנה שהעיר החכס זעל זקורת ערך מלין זד 128 שז"ל סקראני, והיינו Takkara עיר קטנה הרזונה לזכות מנפוס ע"ש. (ה') עיר שמש זה פוליס, ובפסיקתא רבתי אילו פוליס. והמעתיק מפסיקתא דילן השמיט מלת אילו, ונאמת ז"ל מלה אחת איזיפוליס והיא העיר Heliopolis נארץ מצרים התחתונה המפורסמת זמנה אלז היונים ונקראת כן ע"ה הסיכל הגדול הנכנס סס לשמש, עיין ערך מלין סס. וזערוך ערך אלייסטין הניא זכס הפסיקתא ויהי זחתי הלילה ועיר שמש איזיפוליס, פי' איזיו *ἥλιος* שמש פוליס *πόλις* עיר עכ"ל. (ו') מנחמו שהינס והלילה קרוים יום, לכן שפיר כתב זיוס הכותי דהיינו זבליה שלפניו, הרזומס זפי' סס. (זח) גם חשך לא יחשיך מנח, דרש סיפא דקרא, ולילה כיוס יאיר כחשכה כאורה, ועיין אחר חשכה שהיא אורה לפני, ר"ל דלני הקב"ה לילה נקרא יום. (לט) הא כיצד, זילקוט זעהלותך רזו תש"כ, זמאמר המתחיל קח את הלויס מנח זה זכס הפסיקתא, והנוסחא גס זיוס הכותי כל זכור ולהלן הוא אומר ויהי זחתי הלילה ויהי הכה כל זכור, הא כיצד לקו מכת מיתה וכ', וזרש מוס' שמתת ויהי זחתי הלילה ויהי הכה כל זכור נארץ מצרים, וכתבי כ"י כל זכור זיוס הכותי כל זכור כ"י אעפיי שהכה אותם מכת

ויהי בחצי הלילה

כיצד לקו מכת מיתה מבערב והיו (מ) מפרפרים כל הלילה ומתו ביום, מ"ש שני כולנו מתים (שמות י"ב ל"ג) (מא) כולם מתים אין כתיב כאן אלא כולנו מתים, מתים ואזלין עד הבקר, הבא את אמר ביום הכותי כל בכור (במדרב ג' י"ג) להלן את אמר (מב) הקרשתי לי כל בכור בארץ מצרים (שם ח' י"ז) אמור מעתה ביום שמתו בכוריהם של מצרים בו ביום הקרשתי לי כל בכור;

(מג) וד' הבה כל בכור בארץ מצרים, (שמות י"ב כ"ט) (מד) בכור לאיש, בכור לאשה, בכור לזכר, בכור לנקבה, הא כיצד איש אחד בא על (מה) עשר נשים, וכן עשרה אנשים באו על אשה אחת והיא יולדת עשרה בנים מרם, נמצאו כולם בכורי אנשים, הנע עצמך שאין שם בכור לא לאיש לא לאשה לא לזכר לא לנקבה ומה אני מקיים כי אין בית אשר אין שם מת (שם שם ל') א"ר אבא (מו) בר חמא אפטרופוס של בית היה מת כמ"א שמרי הראשון כי לא היה (מז) הבכור וישימו אביהו לראש (דה"א כ"ו י').

(מח) תני בשם ר' נתן, ביום שהיה בכורו של אחד מהם מת, צד (מט) איקונין שלו בתוך ביתו ואותו היום היתה (נ) נדקת ונשחכת (נא) וגזרת והיתה קשה עליהם כאילו אותו היום קברו ור' יודן אמר לפי שהיו המצריים קוברין מתיהן בתוך בתיהן, והיו הכלבים נכנסין דרך (נב) הבוכין (נג) ומשמיטין את הבכורות

הערות ותקונים.

מות מחצי הלילה היתה נפש ומפרפת זהם עד הנזק. ועיין זרע אפרים שהגיה כן בפסיקתא רבתי שג"ל ד"א כלן כתיב ויהי חצי הלילה ולהלן הוא אומר ביום הכותי היו אומר זו ביום מתו בכוריהם וכו'. (מ) מפרפרים, והתפרדו כל ענמותי תרגומו ולתפרפרון כלתון גרמי, וישנו פעם אחת נמקרא ויפרפרני (איוב ט"ז י"ג). (מא) כולם מתים אין כתיב, בפסיקתא רבתי, וזילקוט זהעלותך רמז תש"כ פ' ב' ביום הכותי, הנוסחא כולנו מתו לא כתיב, אלא כולנו מתים, מיימין ואזלין, אולם נוסחת הפסיקתא דילן נכונה יותר, כי צנה הדרג נאה מאל, אלו היה כתוב כולם מתים, היה זה דבר החיים אל המתים אבל אחרי שאמר כולנו מתים מוכיח שהמתים אמרו כן על ענמם, ואך דברו כן לאחר מיתה? אין זאת כי אם שלא מתו בפעם אחת, ונראותם כי הולכים וקרוניו אל המות אמרו כן על ענמם. (מב) הקדשתי לי כל בכור, ז"ל ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי אותם לי, ובפסיקתא רבתי ג"כ נטעות, ביום הקדשתי לי כל בכור, יש לתקן גם כמ"ש. ועיין זרע אפרים אות כ"ה, וטעה במחל'ת. (מג) והי הכה כל בכור, מוצא זילקוט זה רמז קפ"ו בשם הפסיקתא. (מד) בכור לאיש, נאסח נמדה שרש מוזמר ע"ה, כל יכלם כתיב לאפו, ועיין זרע אפרים בפסיקתא רבתי סימן ה', שתיקן נטוב טעם, שג"ל בכור זכר בכור נקיבה, דאם לא כן היינו בכור לאיש בכור לאשה. (מה) עשר נשים, חסר והן יולדות עשרה בנים נמצא כולן בכורי נשים, כמו שהיה לנכון זילקוט, ובפסיקתא רבתי והיו יולדות עשרה בנים נמצאו כולם בכורי אנשים, חסר שורה שלימה וכז"ל, נמצאו כולם [בכורי נשים, עשרה אנשים נאים על אשה אחת והיא יולדת עשרה בנים נמצאו כולם] בכורי אנשים, וקפן המעתיק מן כולם לכולם, והשמיט בלמעשה. (מו) נר חמא, זילקוט ובפסיקתא רבתי, נר חמא. (מז) הבכור, ז"ל בכור. (מח) תני בשם ר' נתן, הכונה למכילתא זה פי"ג כי ותהי זעקה גדולה, ר' נתן אומר. גם הנוסחא ר' נתן אומר וכי לא היו הם צמים אשר אין שם בכורות אלא כיון שהיה הבכור מת לאחד מהן היו עושין לו איקונין וכו'. (מט) איקונין, מלה היונית *αικων* ועיניה נלס דמות (נ) נדקת ונשחכת, עפ"י הפסיקתא יסד הפייטן מעריב ליל שני של פסח, ליל שמורים להדק נשק איקונים, ראשית לכל אונס. (נא) ומרת, פי' נרמסת כמו רגל תזורה (איוב ל"ט ט"ז). (נב) הכוכין, ז"ל הכוכין והוא קצר, אך קצר צנצין וכוכין נחפירה (מ"ק ח' ז') ועפ"י הפסיקתא יסד הפייטן מעריב ליל שני של פסח, ליל שמורים כוכם [פי' כוכין] נחטט וככאו, הפך לילה וידכאו, עיין הערה השינית. (נג) ומשמיטין כו', נמכילתא ולא עוד אלא שהיו המצרים מקוברים צנתיים והיו כלבים נאים לשם, ומחטטין ומזליין את הבכורות מתוך כוכיהן ומחטטין צהם, והיה אותו היום קסם לשם כיום הקדורה ע"כ, ולניסת הפסיקתא שפכנו, מנין המתים אחרים? יש לומר שכל המתים היו המצרים קוברים

הבכורות מבין המתים אחרים (נד) ומשתתפים בהם, והיתה קשה עליהם כאלו
 אותו היום קברום, הוי כי אין בית אשר אין שם מת (שמות י"ב ל"א).
מבכור פרעה (שמות ט"ז ה') (נה) **מכאן** שהיה פרעה בכור, (נו) ונתכנסו כל
 הבכורים אצל אבותיהם ואמרו להם כיון דאמר משה ומת כל בכור בארץ
 מצרים (שם י"א ה') כל מה דאמר על הדין עמא אתא עליהון אלא איתוין ונפיק
 הדין עבראי מבינן, ואי לא הדין עמא מייתין, אמרו להון עשרה בנים לאחד מסנו
 ימות חד מנהון, (נו) ואל תקום דאילין עבראי, אמרין (נח) כל סמא דמילתא
 נזיל לגבי פרעה דהוא בכור, דילמא חיים עלן ועל נפשיה, ויפיק הדין עבראי
 מבינן, הלכו להם אצל פרעה, וא"ל בנין דאמר משה ומת כל בכור בארץ מצרים
 וכל מה דאמר עלן ועל הדין עמא אתא עליהון, אלא קום פוק אלן עבראי מבינן,
 ואי לא הדין עמא מתים, אמר להם פרעה צאו וקפתו שוקיהם של אלו, דאנא
 אמר (נש) או נפשי, או נפשיהון דהדין עבראי, ואתון אמרין כדון, מיד יצאו
 הבכורות ודרגו באבותיהם ששים רבוא, הד"ד למכה מצרים בבכוריהם ותהלים
 קל"ז י' למכה מצרים במצרים אין כתיב כאן אלא למכה מצרים בבכוריהם,
 הבכורים דרגו באבותיהם ס' רבוא. (ס) ר' אבין בשד' יהודה בן פזי אמר, בתיה
 בת פרעה בכורה היתה, ובזכות מה ניצולה בתפלתו של משה. (סא) הד"ד לא
 יכבה בלילה נרה, (משלי לא י"ח) בליל כתיב (סב) כמר"א ליר שמורים הוא
 לה' (שמות י"ב מ"ב):

עד

הערות ותקונים.

קוצרים צנתייהם. והכללים לא שמטו רק את הזכורים. (נד) ומשתתפים. כ"ה במילתא,
 אצל צילקוט זא רמז קפ"ז ומשתדלן. (נה) מכלן שהיה פרעה כו', במילתא סס יג
 הרמזת דברים, מנכור פרעה היוצא על כסאיו זא הכתיב ללמדך על פרעה שהוא נכור
 או לא זא אלא ללמד על בני שאז נכור, כשהוא אומר היוצא על כסאו, הרי ננו אומר,
 מה ח"ל מנכור פרעה, זא הכתוב ללמדך שהוא נכור, והוא נשחיר מכל הבכורות, ועליו
 הכתוב אומר ואולם צעבור זאת העמדתך ע"כ. (נו) ונכנסו כל וכו', צילקוט תהלים
 רמז תפצ"ז פי' למכה מזרים, מניח כל המאמר הזה, אך תחת אשר פה רוצו שפת ארמית
 הוא שם לשון עברית, ומה שגרס שם תחומות טעות הוא כי הוא מהפסיקתא, כמו
 שזכיר בשם ובלשון ארמית, צילקוט זא רמז קפ"ז, והמאמר הזה מונח בלתי תיים
 לרצונו והדין הכהן מליניל, ה' ליל פסח את ל"ח, וממנו העתיק הכלבו פכ"ח, וכן מונח
 סידור שה"ש בהגדה של פסח. זא הפסיקתא, ומונח ג"כ במדן ז"י ה' פסח סימן ת"ל
 ועיין בתוס' שנת דף ע"ד ע"ב ד"ה ואתו יוס'. (נז) ואל תקום דאילין עבראי, בפסיקתא
 רבתי ולא תקום על אילין עבראי, וצילקוט זא הנוסחא יותר נכונה ולא יפקוין אילין עבראי.
 (נח) כל סמא דמילתא, צילקוט הנוסחא אלא סמא דמילתא, פי' תיקון הדבר ורשומתו,
 ובפסיקתא רבתי נטעית כמה דמילתא. (נש) או נפשי או נפשיהון דהדין עבראי, בפסיקתא
 רבתי אלא נפשי או נפשיהון לעבראי, וצילקוט שם, אלא אמר אי נפשי או נפשיהון דאילין
 עבראי, ונרס צנדי פי' אמרתי אמות אלו או נפשיתן של אלו העבריים. ה' לשון צילקוט
 תהלים רמז תפצ"ז, למכה מזרים בבכוריהם, נשעה שלח הקנ"ה מכת בכורות אמר לו
 צנעות הלילה ומת כל בכור ונכנסו כל הבכורים אצל אבותיהם ואמרו להם כל מה שאמר
 משה הניח עליהם אין אחס ומבקשים שח"י צווא והוויאו את העברים האלו מניינו, ואם
 לאו אתו מתים, הווינו להם ואמרו אפי' כל המזריים מתים לויס יונאים מכלן. מה עז
 נכנסו כל הבכורים אצל פרעה והיו מנחמין לפרעה, ואומרים צנקה מיד הוויא את
 העם הזה, שצנלם רעה חנא עלינו ועליך, אמר לעבדיו צאו וקפתו שוקיהם של אלו
 כו', עכ"ל. (ס) ר' אבין בשד' יהודה, מונח צילקוט שם, וצילקוט משלי רמז תתקפ"ד.
 (סא) הה"ד לא יכבה בלילה נרה, נמדד שמי' פי"ח, ד"א ויהי נחמי הלילה הה"ד טעמה
 כי טוב סחרם לא יכבה בלילה נרה, אחה מונח שאמר הכתוב כי אין צית אשר אין סם
 מת כו', הסכנות הבכורות אף הן ממות חת מנתיב נת פרעה שמואל לה פרקליט טוב.
 זה משה, שאמר ותרם אותו כי טוב הוא, לפיכך אמר שלמה טעמה כי טוב סחרם
 ותקם צעור לילה צאי זה לילה ויהי נחמי הלילה ע"כ. (סב) כדיל ליל שמורים, עפי'
 הפסיקתא

יהודי בחצי הלילה

(סג) עַד בְּכֹר הַשַּׁפְחָה (שְׁמוֹת י"א ה') דָּב הוּנָא וְרַב אַחָא בְּש"ר אֲלִיעֹזָר בְּנֵי שַׁל ר' יוֹסִי הַגְּלִילִי אֲמַרִי (סד) אִפִּי הַשַּׁפְחוֹת טוֹחֲנוֹת בִּרְחִים, (סה) הוּי אֹמְרוֹת רְצוּנֵינוּ בְּשִׁיעֻבְדֵינוּ, וְיִשְׂרָאֵל בְּשִׁעֻבְדוֹן, אִרְי הוֹרָה בֵּן פּוּי מְסוּרַת הַגְּדָה הוּא, כִּי (סו) שְׂרָה אֲמַנּוּ, כְּשִׁירְדָה לְמַצְרַים (סז) כִּד נֹוה בִּרְחִים:
 (סח) וְכָל בְּכוֹר בְּרַמָּה (שֵׁם שֵׁם) אִם אֲדָם חָטָא, בְּרַמָּה מַה חָטָא, אֵלֶּא הַמַּצְרִיִּים הוּי מִשְׁתַּחֲוִים לְמַלְאִים, וְכִדִּי שְׁלֵא יֹאמְרוּ (סט) 'יִרְאֵתֵנוּ הִבִּיאָה עֲלֵינוּ אֵת הַפּוֹרְעָנוֹת, קִשְׁה יִרְאֵתֵנוּ מִשְׁמַרְהָ עַל עֲצֻמָּה, (ע) קִשְׁה יִרְאֵתֵנוּ שְׁלֵא שְׁלַמָּה הַפּוֹרְעָנוֹת בָּה, לְפִיכָךְ לָקָה:
 (עא) ר' הוּנָא וְר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּר אַבִּין תַּהֲנִיָּה דר' לוי בְּש"ר לוי אֲמַר, (עב) אִין בַּעַל [הַרְחָמִים] נֹוגַע בְּנַפְשׁוֹת תַּחֲלָה וּמִמֵּי אֵת לְמַד מֵאִיּוֹב, שְׁנ' וּבְלֹאךְ בָּא אֵל אִיּוֹב וַיֹּאמֶר הִבְקֵר הוּי תוֹרְשׁוֹת וְגו' (אִיּוֹב א' י"ד) מֵאִי הִבְקֵר הוּי תוֹרְשׁוֹת וְהַתְּהוּנוֹת רֹעוֹת עַל יְדִיהֶם, א"ר חָטָא בֶר תַּהֲנִיָּה (עג) נַעֲשֶׂה לוֹ דוֹמָמָא מֵעִין עוֹדָב, בְּרַכְתִּיב

הערות ותקונים.

הפסיקתא יסד הפייטן, ליל שני של פסח, ליל שמורים טעמה כי טוב ספרה לא יבנה גילגלה נרה, גליל חג הפסח. (סג) עד בכור השפחה, מונח צילקוט צא רמז קפ"ו.
 (סד) אפילו השפחות טוחנות רחמי. בפסיקתא רנתי אפילו שפחות המוכנות לרחמי, מזה נראה צורה שהיא תחלה בפסיקתא המכוננת לרחמי, ומזה נראה ע"י טענות המעתיק בפסיקתא רנתי המכוננת נחמיון הדל"ת, וצילקוט הנמכרות, ולזה מעתיק הפסיקתא דלן, שלא ידע פ"י המלה הניז נחמיון טוחנות, כפי מה שהניז מהענין, אולם מכוננת נכון מאד, ופי' משועבדות, כמו צו"ר פ"י ונאזכה רנתי פ' סורו טמא, עשאן שפחות מכוננות, מה מכוננות אמרן משעבדן, ומזה יס לתקן צצ"ר פ"ד עשאו עבד מוכרן צפני עמנו כ"י, גיל מכוון, וכן צמד"ש איכה פ' הכזיל כתי, עשאו עבד מוכרן צפ"ע, פ"י המ"כ מוכרן משועבד, ונעלם ממנו שג"ל מכוון גדל"ת, וצמד"ש קה"ר ס"פ ושנאחתי את החיים, עשאו מכוון עבד צפני עמנו, סרס המאמר וכג"ל, עשאו עבד מכוון צפ"ע. ועפ"י הפסיקתא, יסד הפייטן מעריב צפני של פסח, ליל שני של פסח, ליל שמורים צבד ושני לוקה, שחמו לאיד לא ינקה גליל חג הפסח, והסיום הוא עפ"י המכילתא פ' צא פ' ויחי צנתי הלילה, ללמדך שכל נזירות שהיא פרעה נחר על ישראל השנוין היא שחמו, ועליהן הכתוב אומר שמה לאיד לא ינקה. (סה) היו אומרות רצונינו צשיעבדוני, צמד"ש צמ"ד פ"ה מונח על הכתוב עד בכור השני (שמות י"ז כ"ט) הרג בכור שני שהיו אומרים לשני שהיה חנוש צנית האסורין רנוק שאלו ונאלו ישראל והוא אומר לא ננא מייכן לעולם כדי שלא ינאלו ישראל לכך דין עמיהם. (סו) שרה אמנו, כן הוא צילקוט צא רמז קפ"ו, ומלת 'אמרי ליאת' סס, וטענת הוא וז"ל 'שרה' והיא שרה צת אשר אך לפי שנעשתה צטעמה הן ח' הדומות צנצנחתם הוסף מעתיק הפסיקתא, אמרן' וצפסיקתא רנתי, לנכין סרה צת אשר, אך מ"ש' סס מצרת אנדה, ג"ל מסורה אנדה. (סז) כד נוא, ג"ל מלה יאתה צדנעה, ור"ל שצעדו אותה לטחון צריחים. (סח) וכל בכור צהמה. נכסה צמכילתא פ' צא פ"ג. (סט) יראתנו הניחה עלינו את הפורענות, צמכילתא סס המלות 'קשה יראתנו שהניחה עלינו את הפורענות' הן מויתרות כי כבר אמור סס, ג"ש. (ע) קשה יראתנו שלא שלטה הפורענות בה, צפסיקתא רנתי הוא דבר אחד אם מאמר צלכני, קשה יראתנו שצמדה על עמיה שלא שלטה בה פורענות. (עא) רב הונא כו', כן הוא צפסיקתא רנתי, אכל צילקוט צא ר' זכריה 'תהנייה דר' לוי צצ"ר לוי, וצילקוט ארז חזק תת"כ פ' ויקח לו חרש צס ויר' [פ"ז] ר' חוניא צצ"ר יהושע צר אבין ור' זכריה תהנייה דר' לוי, וצמד"ש רות פ' וימותו גם שניהם, ר' הונא ור' יהושע צצ"ר אבין ור' זדנא [ג"ל זכריה] תהנייה דר' לוי, וצילקוט רות רמז תר"א צס ויר' (ולא צס צמד"ש רות) ר' תהנייה, ור' יהושע צר אבין, ור' זכריה דר' [ג"ל צ"ר] לוי, צס ר' לוי. (עב) אן צעל הרחמים, הוספתי מלת הרחמים, וכיה צכל התקומות שרשתי, אשר המאמר הזה צתכס, וצמד"ש רות פורע מן הכפשות, וצפסיקתא רנתי פוגע צנפסו. (עג) נעשה לו דוממה, כיה צו"ר, וצמד"ש רות פ"ה, ועיין פ"ה תולר ודי משה צו"ר סס. נגס נכסה התאמר הזה צס"ס (צ"ז ט"ו ע"ב) מאי הבקר היו חורשות והאומות רועות על ידיהם א"ר יוחנן מלמד שצטעמו

יודי בחצי הלילה

כדרכיב ונגש חורש בקוצר (עמוס ט' י"ג), (עד) אמר ר' אבא בר כהנא יצאו * (עו) מכפר קריינים והלכו כל (עו) האכלו בלוי, וכיון שרגיעו אל (עו) מגדל צבעייתא מתי שם, א"ר הונא (עו) רק לשון מיעוט, ואף הוא משובר ומלוקה היה: (עט) לבדי להגיד לך (איוב א' י"ו) אף הוא כיון שתגיד בשמתו סת מיד (עו) וה"ד עוד זה חבר (שם שם י"ו), ארשב"ג כיון ששמע איוב כך, והחיל כנייס עליו חיילותיו, ה"ד כי אערוץ המון רבה ובזו משפחות יחיהני (שם ל"א * (ע"ד) אמר איוב אומת בוזיה מכל האומות היתה * (עט) ארץ כשדים, הלאוי לא היתה

הערות ותקונים.

לאינו מעין העולם הנצ ע"ג נרש"י והמרא"ל נח"א הניח גיר' הילקוט שאמר ונגש קורש נקוצר. וכתב וגספדים שללו גם מדגרי רש"י שם נראה דלת הוה גרים ליה מדהנרך לאתניי מדכחצז הרה ויולדת וגו' עכ"ל, והתימא שהניח ראיס מהילקוט, ולא ממדרש ו"ר ומדרש רות. (עד) ח"ר אצל נר כהנא, כ"ה גם נפסיקתא רנתי, אצל ממדרש ו"ר, ורות, ומטול אצל ותקסא (איוב א' ט"ו) ח"ר אצל נר כהנא. (עד) מכפר קריינים, כ"ה צו"ר, אצל ממדרש רות מכפר קריינים, ונפסיקתא רנתי קריינים, וז"ל קריינים, ע"ן תנזואות הארץ נד ק"ח ע"ג וכן פכר הכפי הזה צו"ר פכ"ח, נכפר קריינים נלנלי וספר ונפסיקתא ד"לן פ' העומר, ונפסיקתא רנתי כסקא היא, ענד נלנלי וספר עשרים ושתיס שנה נכפר קריינים, ומדרש אסתר פ' מהר קח, נלן וספר נכפר קריינים וע"ן מה שהערותי נפסקא העומר הערה ע"ה. (עו) האכלין, צו"ר האכלין, ומדרש רות האכלין, ונפסיקתא רנתי האכלים, והמ"כ צו"ר, ונרות רנה כתב, כ"ה הרחוב והדרך, והניח ראיס מהערך הני אכלאי דמחזא, ע"כ. ומעריך ערך אצל כתב, צו"ר כל האכלין פ"י כמו אצל השיטס עכ"ל, וע"ן תנזואות הארץ נד ק"ח ע"ג שכתב שרלה שהוא אצל בית המעכה ע"ג. אולם לדעתי טעות הוא לפנינו נפסיקתא ומדרשים, וז"ל הארבלין, והיא העיר ארבל Arbel, נמרחק הני שעה, לנפון טבריה (כפתור ופרח פ"ח ותנזואות הארץ נד ק"ג ע"ג) וע"ן נערך מלין נד קנ"א, ונזה יתכן הסמיכות, וכיון שהגיעו אל מגדל צבעייתא, כי מגדל צבעייתא היא ג"כ קרונה לטבריה כחני שעה לרוח נפון מערב, ע"ן הערה שאחר זאת. (עו) מגדל צבעייתא, כ"ה צו"ר ונפסיקתא רנתי, ומדרש רות ומגדל צבעייתא, ובמקום הוא גדלו ארזים כתיב נצ"ר פנ"ד ח"ר לוי ומגדל צבעייתא קננס, והניח עמחן למגרים, ובמדרש ש"ה פ' יד שהמלך, נמגדל דנצנין קננס והירידים עמס למגרים, ובאיכה רנתי פ' נלע ה', ככול סימן ומגדל, ז"ל ומגדל צבעייתא, כמו שהוא בירושלמי מענית פ"ד ה"ה, ועוד שם ממדרש, ג' מאות של מוכרי טהרות היו נמגדל דנצנייתא, ונקח"ר ר"פ כל הדברים, אצל להדיס [ז"ל להדא] מגדל דנצנייתא, וכן ממדרש שמואל פ"ו ערך ראז"ל ונפק ליה למגדל נצנייתא. וכנהה המחמר נצנייתא בירושלמי סנהדרין פ"ב ת"א ובירושלמי הוריות פ"ג ה"ג. וע"ן תנזואות הארץ נד ק"ג ע"ג שכתב נפויט מערצת טבריה כחני שמה עד הייס הכפר משד"ל Meschdl והוא מגדל עכ"ל, ונקרא גם כן צימי קדם, Magdalenia וזנה יס לתקן נמרח פסחים מ"ו ע"א, מגדל נוניא לטבריא מיל, ז"ל ומגדלנויטא, וע"ן דאס היילנע לאנד נד 150. (עו) רק לשון מיעוט, כ"ה נפסיקתא רנתי, והקורא הוא ננוך כי מי דבר פה ממחלת רק אר עליה מסוב הדשא הזאת, לכן יס להאוסף נחמה, ומחלטה רק חני לצדי להגיד לך (איוב א' י"ו) ועל זס דרש ר' הונא רק לשון מיעוט, וכן הוא נחמת צו"ר ומדרש רות אף צו"ר ר' יודו נחוקס רב הונא, וטעות הוא כי ר' יודו הוא נצל המחמר שא"ר, וממדרש רות, ח"ר חנילא, ונפסיקתא רנתי הלזון משווא. (עט) לצדי להגיד לך, צו"ר, ומדרש רות, ונפסיקתא רנתי, הוא נסר ר' יודו, וממדרש רות שם, לצדי עוד זס מדרש, אולם מה ע"ן עוד זס מדרש לכתן אף נמחננו המלות הנה, מנורה הננייה, לכן רחוי למחקס. * (עו) הה"ד עוד זס מדרש, כ"ה נפסיקתא רנתי, וארשב"ג חסר שם. ונרך לפרש הדרוש שזה נל צעוד שזה היה ממדר, אצל אח"כ לא דבר עוד כי מת מיד דומק הוא, לכן יותר נכון כמו שהוא צו"ר ומדרש רות, כי שם חסרה מלת "ה"ד" וה"כ ומקצ זל למטה אל ארשב"ג והכונה על המקרא עוד זס מדרש זה גא ויאמר כשדים שמו שלשם ראשים, וע"ן אמר ראז"ל כיון שמתע וכו'. * (עט) ארץ כשדים, נפסיקתא רנתי, ומדרש שם, הניחו סף המקרא

היה סבור ליתן אימתו עלי, כיון שאמרו לו, אש [אלהים] נפלה מן השמים (איוב א' י"ז) אמר אם מן השמים היא, מה אני יכול לעשות, אלא וארום לא אצא פתת (שם ל"א ל"ד) (פ) מיר ויקח לו חרש וגו' (שם ב' ח') ואף במחלון וכליון היה כן כי בתחלה מתו צאנם ובקדם וסוסיהם וחמוריהם וגמליהם, ואח"כ מת הוא שנאמר וימת אלימלך איש נעמי (רות א' ג') ואח"כ מתו שני בניו שני וימתו גם שניהם (שם שם ה') (פא) וימתו שניהם, אין כתיב כאן, אלא וימתו גם שניהם, שמתו בהמתם עמם, ואף כן בנגעים הבאים על האדם, תחלה הוא מתחיל בביתו, (פב) אם חזר בו טעונון חליצה, שני' וחלצו את האבנים (ויקרא י"ד מ') ואם לא חזר בו, טעונים נתיצה, שנא' ונתן את הבית (שם שם מ"ה) ואח"כ הוא מתחיל בכגרו אם חזר בו טעונים קריעה, שני' וקרע אותו או הבגר (שם י"ג נ"ז), ואם לא חזר בו טעונים שריפה, שנא' ושרף את הבגר (שם שם נ"ב) ואח"כ מתחיל בנופו, (פג) אם חזר בו יגאלו, ואם לאו ברד יושב מרוח למחנה, (שם י"ג מ"ו) וכן במצרים, בתחלה נגעה מרת הדין במסונם, שנאמר ויך נפנם ותאנתם (תהלים ק"ה ל"ג) ואח"כ ויסגר לברד בעירם (שם ע"ח מ"ח) ואח"כ ויך כל בכור (שם שם נ"א):

(פר) ר' לוי בר ברכיה בש"ך ברכיה אמר, (פה) במכסיי של מלכים בא עליהם הקב"ה, כגון בתחלה סגר אמת המים שלהם, (פו) שדרי חזרו לדם, ואח"כ הביא עליהם (פז) קולנין, כגון הצפרדעים, ואחר כך ירה בהם חצים, כגון

הערות ותקונים.

המקרא הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג י"ג) הלואי לא היה, ועיין סוכה ל"ב ע"ב ונר"ג שם ד"ה לא היה. (פ) מיד ויקח לו חרש וכו', עתה סיים צמה דפתח אין צבל הרחמים כו'. שאחר שלקה צמיונו נלקה גופו ונלקוט זא סוף רמז קפ"ז, קצר את המאמר הזה וכלל אותו צלמרים מעטים אין צבל הרחמים נוגע צנפזות תחלה מתי אתה לוד מאיון, בנקה היו חרשות כשדים שמו שלגש רחשים אש אלהים נפלה מן השמים ואת"כ ויקח לו חרש כו' עכ"ל, וכן מונח צילקוט איזו רמז תתנ"ג. (פא) וימתו שניהם אין כתיב, זה חסר צפסיקתא רבתי, ואם סיים ואת"כ מתה היא ועל זה העיר הגאון מהר"ם, ח"ל ואת"כ מתה היא ל"ע שהיא האריכה ימים אח"כ, וצמדש ליתא להך סיומא. (פב) אם חזר בו טעונון חליצה, כ"ה צויר וצפסיקתא רבתי, אבל צמדש רות אם חזר בו מוטב, ואם לאו הרי הן טעונון חליצה. (פג) אם חזר בו יגאלו כו', צויר אם חזר בו ישהר, ואם לאו צדד יש, וצמדש רות אם חזר בו מוטב, ואם לאו צדד יש, וצפסיקתא רבתי הלשון משונש, ועיין גם צדד אפרים. (פר) ר' לוי בר ברכיה, צפסיקתא רבתי, ר' לוי בר זכריה, והמאמר הזה מונח צמחומא פי' נא, אך גם הלשון אמרו חז"ל צטקסין של מלכים כו', ואחריו צילקוט וארא רמז קפ"ב צגס התחומא, ומוצאתי את כל המאמר הזה עד סוף הפסקא צשאליתות דרז אחאי גאון סי"ב צו סיוון פי' והתחלתו, ר' לוי בר זכריה צג"ר צרכיה, אמרו צטכסיס של מלכים. ועיין גם הגאון הר"ם מעין זה תמנח צילקוט וארא רמז קפ"ב צגס התחומא עכ"ל ולא גלה לנו המקור שזן צפסיקתא שאז צבל השאליתות את דבריו. (פה) צטכסיס, צערך ערך טכס כחז ז"ל, צטק פסיקתא דויה צחצי הלילה, צטכסיס מלכים צא עליהם, וע"ז כחז טכס כחז סי"ב צווי צטקסין סדר, וגם צא אכזיס כועדים ללווח ער או מלך ע"כ, ור"ל לפי סדר המלכים כן הניח עליהם המכות, וצמחומא צאריכות לשון, מלך צ"ו כשמדניה מורדת עליו משלט עליה לגיונות, ומקייס אותה, צמחלה סיכר אמת המים שלהם חזרו מוטב כו'. (פז) שהרי חזרו לדם, צמחומא וצשאליתות, צמחלה סיכר אמת המים שלהם שנאמר ויהסך לדם יאוריהם (תהלים ע"ח מ"ד) לא חזרו הניח עליהם קלאנים. ולפינו צפסיקתא הלשון משונש, וצפסיקתא רבתי צמחלה סכר אמת המים שלהם, דם, וכן מוטב גם כל מכה ומכה. (פז) קולניס, פי' משמיע קול, והיא מלה צמדיים כמו וייר פט"ז, אר"י צ"ס אלון צפריא קולנין אמר הקצ"ה יצא הקול וכפך על הקול, וצמחומא תנזה פי' תה הדבר, קלאנין של תולעים יוצאים מתוך אלהים, והמאמר שלפינו מונח צערך ערך קל ה', ח"ל צפסיקתא ויהי צחצי הלילה, אח"כ הניח עליהם קולניס צפרדעים, א"ר יום

(פח) כגון הכינם, ואח"כ הביא עליהם (פט) לגיונות כגון הערוב, ואח"כ נתן להם (צ) דורמסיות כגון הדבר, ואח"כ הביא עליהם (צא) נפט, (צב) כגון השחין, ואחר כך השליך עליהם אבני (צג) בלסטרא, כגון הצבר, ואחר כך העמיד עליהן (צד) כובשין, כגון הארבה, ואח"כ הביאם (צה) בפלקיות, כגון החשך, ואח"כ הוציא כל גדול שבהן, כגון מכות בכורות:

י

הערות ותקונים.

ביר חנינא קרקרן היה קשה עליהם יותר מהן עכ"ל, וכן הביא צערך קל"ו והסוס, א"ר יוסי כ"ו אשר הביא חסר פה נפסיקתא, גם נפסיקתא רבתי, אצל ישו בתנחומא ובשילתות, וכן צערך ערך קרקר א', הביא המאמר הזה בשם הפסיקתא, דויהי בחצי הלילה, ומפרש שם קרקורין זעקתם. (פח) כגון הכינים, בתנחומא ס"ים שאמר ותהי הכנס נאדם ונצחיה, היו נכנסים בגופן של מנרים כחניס ע"כ, דרש משה שכתוב נאדם, ולא על האדם, שכתבו למך גופם. (פט) לגיונות, מלה שגרה במדרשים, והיא יונית *λεγεών* וכן רומת *Legio*, ועיניה חילית, ובתנחומא במקומה נרברים ויבלקוט וארא, נאמנו שלשה מכות, ערוז דבר שחין, כי קפן המעתיק מן לא חזרו, עד לא חזרו. (צ) דורמסיות, צערך ערך דרלמוס, הביא ח"ל נפסיקתא דויהי בחצי הלילה, ואחר [כך] נתן להם דורמוסיות, פ"י דבר כגד מאד, עכ"ל, והיא כמו אנדרלמוסיות כי היא מלה יונית *ἀνδρο-κοιμός* פ"י מנפס אנשים, וכן אנדרלמוסיות זה לעולם (ירושלמי סוטה פ"א היא ב"ר פכ"ו ו"ר פכ"ב צמ"ר פ"ט) היא המלה היונית *ἀνδροκοιμοσία* וכן חלק ב"ר שמררה עליו מדינה הוא עשה זה אנדרלמוסיות (צמ"ר פ"ה) ובתנחומא פ' במדבר בטעות אנדרמוסיות. ובמדרש צמ"ר פ"ה, משלה שם לגיונותיו ועשה זה אנדרלמוסיות, ומקורו בתנחומא פ' קרח ד"ה ויאמר ה' אל משה, ובתנחומא נראשית פ' כי רצה רעת האדם, צען ז"מה אנדרלמוסיות זה לעולם. (צא) נפט, ידוע שגן הרים הטטף מנחן הסלעים *Naphtha*, ובמנהג שנת כ"ד צ' צעטרן ונפט, ופירש"י מין שגן שריתו רע, כדאמרינן (יומא ל"ט) זה למדוד נפט אומרים לו מדוד לעמך שאין אדם רוצה לסייעו עכ"ל. ובתרגום שני למגילת אסתר, מתחיה מלכת שנה ואמרה לשלמה, מתי מלכה, מהו עפר מן האדמה יא, ומאלכו עפר מן הארץ, כשכך כמים, ומיני לבית? מתיב ואמר לה נפטא, ע"כ, אולי ז"ל ומנאיש לבית. (צב) כגון השחין, בתנחומא זה השחין, שני ויהי שחין וצטנעות פורה נאדם ע"כ, ר"ל שהיה הרחי רע כמו הנפט. (צג) בלסטרא נפסיקתא רבתי, ובתנחומא, ובשילתות, בלסטרה נטיית, וכן הוא צערך ערך בלסטרה בשם פסיקתא דויהי בחצי הלילה, וכח המוספי פ"י בל"י ורומי *βάλλιστρα* Ballista מלתמה אשר זו מורים אנשים ותניות לרדות המומות ולהרוג האיזים, והאיש המורה נאותו כלי נקרא. בלסטרי, עכ"ל. והמלה הזאת מורגלת בירושלמי ומדרשים כיו ירושלמי סוטה פ"ה ה"ג, כנגד בליסטרה שלהן, ובמחילתא נאלה פ"ג צרד כנגד בלסטראות שלהם, ושם פ"ד, והיו מזרקים זהם נחשים ונאנני בליסטרא, ובתנחומא שופטים, ינא פרהה נאנני בליסטראות, ונפסיקתא רבתי פכ"ט, פסקא נכה תנכה, וכשהיו משלחים [ז"ל משליכים] את האנן בליסטרה, ובמדרש חזית פ' לסוסתי, הביא אנני בליסטרה, ובאיכה רבתי פתיחתא וזכור את צוראך, לשפוך סוללה אנני בליסטרא. (צד) ואחר כך העמיד עליהם כובזים. המפרש לפסיקתא רבתי ד' צרעסלייא כתב צריך עיון פירושה עכ"ל, ובתנחומא זה ואחריו בילקוט וארא רומ קפי"ב בשם התנחומא, לא חזרו גירה נחן אוכלוסין הרבה זה ארבה, אין ספק שהציג מעתיק התנחומא מלת אוכלוסין במקום כיצאן יען חשב שפי' כיצאן הוא חילית שיכבשו אותם, וכן מפרש צעל זרע אפרים המלה הזאת נפסיקתא רבתי, אולם מלכד אשר מנה כגד הלגיונות למכת ערוז, וראוי אי"כ להיות למכה אמת דבר אחר, רק גם איננו עולה יפה לפי הענין, וראיתי צייטערענע ח"ב צד קמ"ז בהערה שרצה לגרום כנשים, מן כנש, שפי' מדרגות וסילמות ע"ש, ודנריו דקוקים. אולם הכין הוא כאשר מנאחי צערך ערך כנש ז' הביא ח"ל נפסיקתא ויהי בחצי הלילה הביא עליהם כנשן הרבה, צריש מנלת איכה [נפתיחת וזכור את צוראך שהזכרתי בהערה שלפי זאת] ולכנות דייק כנשין ע"כ וכח המוספי שם מין כלי מלתמה עשו לרדות מומות, ולו ראש כמו איל וכנש מננת, וכן קוראים לו היונים ורומים נלואנס עכ"ל, והוא הנקרא *Aries*

וידער

(צו) ר' [לוי] בש"ר חמא בר חנינא אמר, (צו) מי שפרע מן הראשונים הוא יפרע
מן האחרונים (צח) מה מצרים ברם אף ארום בן, שנ' ונתתי מופתים
בשמים ובארץ דם ואש (יואל ג' ג') ומה מצרים צפרדע, אף ארום בן, (צט) שנ'
קול שאון מעיר (ישעיה ס"ו ו'), ומה מצרים כנים, אף ארום בן, שנ' (ק) והפכו
נחיה

הערות ותקונים.

(וידער זאך) עין ערוך ערך חילה דספינתא ובהערה להרמ"ל סס. וצאליותא שם ראייתו,
העמוד עליהם כבאים חרנה, הוסף הגאון ר' אחאי ז"ל בלחנע המחמר ר"ל כונאים
ומחוקים נהס' חולם במח"כ לא ירד לעומק הוראה המלה, והוראתה מין כלי מלחמה.
וחולי היא הוספה חינוכית דגברי הגאון. (צה) נפלקיות, כן הוא נפסיקתא רבתי, וצאליותית,
אנן נתחומא, וילקוט וירא, חנן נבית האסורים. והוא פ"ל של נפלקיות ונערך. ערך
פלך ח' הניח צ"י נפסיקתא ויהי חיל נפסיקתא ויהי נחמי הלילה, ונילמדנו ויהי חסד, חמ"כ
חנן נפלקיות זה החסד, ס"א לא חזרו חנן נבית האסורין פ"י בית הספר. נלמן וימי
של אשכול ושל אשכול נקרא הסדן שכוונתו צו רנני האדם פלך עכ"ל. והמלה הזאת
שגורה במדרשים כמו נחמה נפלקי, (שמ"ר פט"ו) צעט נפלקי, ואם פ"ל אחתה נפלקי,
(ו"ר פ"ל) יפתחו הפלקיות, (נפסיקתא רבתי פמ"ב פסקא ויהי פקד). (צו) ר' לוי בש"ר
חמא, מלת לוי האספת, ע"י הפסיקתא רבתי, ודע לך שחסר פה מחמר שלם, אשר
נאמנו מחמת ידו העתיק ידו דג מן ר' לוי, לר' לוי, דכרוו לטעות בנפון דל, וכנ"ל
ר' לוי חתום דר' זכריה צ"ר זכריה כאשר שמע למגרים יחילו כמעט צור (ישעיה ג"ג ה')
א"ר אלעזר כל צור מלא צנור המדינה הכתוב מדגן וכל צור חסר נקרא, צרווי הרשעה
הכתוב מדגן, ר' לוי בש"ר חמא כו'. וכן הוא לכונן נפסיקתא רבתי, וצאליותא, והגאון
הר"י צאליותא שם צ"ן על מחמר ר"א כל צור מלא, מדרש שמ"ר פ"ט. ועלם מעין
הנדולה שחמ"ל גם צ"ר כס"א, ונתחומא שם, ונפסיקתא רבתי, ונערך ערך נד ז'
הניח המחמר הזה בשם מדרש צ"ר כס"א, ונפסיקתא דויהי נחמי הלילה, וילמדנו. וראיתי
צבוספת ותקונים ותולדות ר"י בהערה להערה מ"ד שכתב שלח מנח המחמר הזה צ"ר
שם ועלם חמנו שהחמר הזה הוא נפס"א כי צווי רבתי נפון צעל הערוך לפרשיות
מודרש צ"ר הם חמ"ד צפרה אחת מלוחות, מאשר הוא לפינו ופס"ב שלה הוא פס"א
אלו, גם מה שכתב שם שהערוך הניח המחמר הזה צ"י פעמים מילמדנו, טעה במח"כ
כי כוונת הערוך לילמדנו על ויהי חסד, ופסקא ויהי נחמי הלילה הוא הפסיקתא שלנו.
והגאון מהר"ן חיות ז"ל צ"י חנה נקראת צ"ר ו' ע"ד כחן ח"ל שמות רבה חינו מונח
אשם קדמון ומה שז"יין מהר"ב על הצאליותא פ"י צו כל צור מלא כו' בשם מדרש וירא
אלה חכר נ"כ נתחומא פ"י וירא. וקרוב הדבר שמשם הניח דגרוי. ועלם גם חמנו
שמקור המחמר הזה הוא צ"ר פס"א. ונפסיקתא היגדה ונפסיקתא רבתי. והמחמר הזה
מונח בארבעה (ישעיה כ"ג דף מ' ע"ג) בשם הפסיקתא, ח"ל צ"ר פס"ב ונילמדנו על
ויהי חסד ונפסיקתא על ויהי נחמי הלילה חמרו חז"ל כו'. ואין דעתי נוחה צוה לפי
שנבואת יחזקאל ענמה צהייתה אחת ומתדבקה פעמים יאמר צה צור מלא ולפעמים צה
חסר ולכן אם קבלה היא נקבל וכו' ע"ש. והנה כבר מלתי אמורה שהרצ הארבעה לא
ראת את הפסיקתא והעתיק מחמר זה מהערוך לכן הניח פס"ב לא פס"א כאשר הוא
לפנינו. גם ממה שהניח הילמדנו (הנאדר מחמנו) נראה צורו שעתיק זה מהערוך.
ועל מחמר עינים ח"ד חמרו צינה פ"ד הניח דגרי הארבעה ח"ל. ועין נתחומא צה
ויראה שניסך שם מחמר שלם, כל מה שחצו המגרים על ישראל הקב"ה הניח עליהן
וכו', וחמ"כ מניח מחמר ר"א כל מקום שכתוב צור. (צו) מי שפרע, מונח צאליותא,
ונפסיקתא רבתי, ונתחומא צה. ונילקוט וירא רמז קפ"ב בשם נתחומא. (צח) מה
מגרים נדם, מוסב על המקרא כאשר שמע למגרים אשר הניח עין הערה ג"ל, והפסקא
הזאת נכונת דגרי רש"י צ"עיה כ"ג ה' כאשר שמע למגרים, אשר שמעו על מגרים
שהנחתי עליהם עשר מכות וסוף טבעו צם: יחילו, ובהללו כמעט, האומרים בניה שמע
צור גם כי מכותיה של צור ה' דוגמת לוחן מכות דם ואש (יואל ג') דוגמת מכות דם
כו' עכ"ל. (צט) שנאמר קול שאון, ר"ל זה הצפרדעים, שקולן קשה, כמ"ש נתחומא שם
מגרים צפרדעים שהיה קולן קשה, וצאדוס קול שאון מעיר. (ק) והפכו, צ"ל ונהפכו.
כמ"ל

סח

ויהי בחצי הלילה

נחליה לזפת ועפרה [לנפריה] (ישעיה ל"ד ט') (קא) כמ"א וחדך את עפר (שמות ח' י"ו), ומה מצרים ערוב, אף ארום כן, שנאמר וירשוה קאת וקיפור (ישעיה ל"ד י"א). ומה מצרים דבר, אף ארום כן, שנאמר ונשפמתי אתו ברבר וברם (יהוקאל ל"ח כ"ב), ומה מצרים שהיו, אף ארום כן, (קב) שנאמר ונשם שושף ואבני אנליביש (שם) ומה מצרים ארבה, אף ארום כן, שג' וארה (קג) בן ארם כה אמר ה' אלהים אמור לצפור כל כנף וגו' בשר גבורים (קר) יאכלו, (יהוקאל ל"ט י"ז וי"ח), וכתיב ואבלהם (קה) חלב לשבעה (שם שם י"ט) ומה מצרים חשך, אף ארום כן, שג' ונמה עליה קו הוהו ואבני בוהו (ישעיה ל"ד י"א), ומה מצרים הוציא גדול שבהוהרגם, אף ארום כן, שנא' וירדו ראמים עמם (שם שם ז') וא"ד מאיר וירדו (קו) רומים עמם: כי הנה החשך יכסה ארץ (ישעיה ס' ב'), (קז) ר' אבא בר כהנא אמר חשך ואפלה שמשו במצרים שלשת ימים, שנאמר ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים (שמות י' כ"ב), אבל הוהו ובוהו לא שמשו בעוה"ו, והיכן עתידים לשמש בכרך גדול שברומי, שנא' ונמה עליו קו הוהו ואבני בוהו (ישעיה ל"ד י"א): ורבנן אמרי אוטות העולם, שלא קבלו את דתורה שנתנה מתוך החשך, (קה) כדכתיב חשך ענן וערפל (דברים ד' י"א) עליהם הוא אומר כי הנה החשך וגו' (ישעיה ס' ב'), אבל ישראל שקבלו דתורה מתוך החשך, עליהם הוא אומר, ועליך יורח ה' וכבוהו עליך יראה: (שם)

חסלת פסקא ויהי בחצי הלילה.

הערות ותקונים.

(קא) כמ"א וחדך את עפר הארץ, המלות האלה מסרות בפסיקתא רבתי ובשאליות, ובתנחומא הגי' צמרים כנים וחדך את עפר הארץ. ובארום, ונאספו נחליה לזפת ועפרה לגפריה, חולם נוסחא משובת היא, כי בכל המכות לא הביא רחיה מן המקרא על מצרים, נאשר זהו מדע לכל, ואיך אם כן ינא פה מהכלל, ויביא רחיה מיושרת, איך הנוסחא הנכונה היא כמו שהביא הילקוט וארא רנו קפיצ צמס התנחומא צמרים הביא עליהם כנים אף לעתיד: כן ונאספו נחליה לזפת ועפרה לגפריה, ואיך עפר אלא כנים כד"א וחדך את עפר הארץ עכ"ל. לכן מסרו בפסיקתא פה המלות "ואיך עפר אלא כנים" והנה בילקוט תחת זאת נאשר לפנינו בכל המכות, אף ארום כן, שם הגירס' "אף לעתיד כן" והיתה זאת מיראת המדפיסים: ומגלימים צמרים צמירי קדם. ובשאליות ד' ויוניציאה שנת רנו, הגיה המהפיים מקום פנוי צמקום מלת ארום, ותיקן הנאון רמ"צ שם בשאליות הנדפס עם שאליות גלוס, עפ"י הילקוט והוסף מלת "לעתיד". (קב) שנאמר וגם, מה ענן וגם לשחך? אף פה מסרים הדברים האלה: שנאמר וזאת תהיה המגפה וגו' המק' צמרו (זכריה י"ד י"ב), ומה מצרים צמד, אף ארום כן, שנאמר וגם וגו'. וכ"ה בתנחומא ושאליות, וילקוט, ובפסיקתא רבתי: גם ערובו דנרים, כי צמחלה הביא שמן וחס"כ ערוב וכנים פה ואחרים דבר, ומת צמד מסרה, וצמ"י ישעיה שם מצינו: כל המקראות כמו שהם פה בפסיקתא רק צמד וארצה מצינו המקרא וכתת הזוללים וטי"ם הוא ועז' העיר שם אחד המנהיגים צמרים עיין וילקוט וארא סימן קפ"ב שמיית קראי אחרינא על צמד וארצה עכ"ל, ועלם מומנו שראשית מקור המאמר הזה הוא בפסיקתא, ואחרים בשאליות, ותנחומא, והילקוט שם הביא כן צמס התנחומא. (קג) צן ארום, בשאליות: צטעות, צן ארום למצרים כל כף ויעל. (קד) יאכלו ויל חאכלו. (קה) לצבעה, בשאליות: צטעות, למס לצבעה. (קו) רומים, בשאליות מסרה מלה זאת, ובשאליות ד' ויוניציאה שנת רנו הגיה המדפיס ריח פנוי צמקום המלה הזאת והיתה גם זאת מיראת המדפיסים צמירי קדם. (קז) ד' אלא צר כהנא. כיה בשאליות, אלא בפסיקתא רבתי ר' אחא צר כהנא, ובתנחומא ינא המאמר הזה חון למקומו, וכנס צממע המאמר, צן ערוב לצמד, וצמנת המעתיק היא. (קח) כדכתיב חך כו', בשאליות שנא' ויהי כמעמס את קול חמחך הסתך. וגם זה נסן,